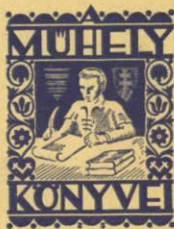


BAKÓ ELEMÉR

A MŰHELY
ÉS A LÉGIÓ

TANULMÁNYOK

COLLECTION
EDMUND VASVARY
WASHINGTON, D. C.



1

MÜNCHEN

TÖRŐDJÉK EGÉSZSÉGÉVEL!

Legyen tagja Ön is Németország legnagyobb magánbiztosító intézetének. Alacsony tagdíjak ellenében megtérítjük Önnek orvosi, kórházi és gyógyszereszámláit, ezenfelül napi 5.—, 8.—, 12.— DM napidíjat fizetünk ki Önnek készpénzben a kórházban eltöltött idő után.

Debreczeni László, a VOLKSWOHL Intézetek fő-ügynöksége magyarajkúak részére. München 5, Baader-Str. 44/a (Isartor-Platznál).

<p>Kérjen ingyen könyvárjegyzéket JARITZ ANDRÁS engedélyes magyar könyvkereskedőtől. MÜNCHEN 23, SIMMERN-SCHULE, RHEIN-STR. 2. Szótárak, nyelvtanok, szépirodalmi művek.</p>	<p>Jogi ügyleteiben kisegíti, érdeképviseletét ellátja Dr. Tóth Zoltán ügyvéd, jogtanácsadó irodája München, Maria Theresia-Str. 19/I. Félfogadás szerdán, csütörtökön, pénteken d. e. 11—1 óráig.</p>
<p>Elegáns bundát, nemes szőrmét csak Szeredy Béla szűcsmester szalonjából! Stephanskirchen, über Rosenheim (Schulhaus).</p>	<p>Mindnyájunk feledhetetlen szép Budapestjét elevenítik fel Kubányi Ferenc eredeti művészi felvételei. Igazolványképeket, családi felvételeket olcsón készít a Kubányi-fotolaboratórium, Stephanskirchen, über Rosenheim.</p>
<p>MAGYAR KÖLCSÖNKÖNYVTÁR! Nyitva minden kedden és pénteken 15—19 óráig. — Kiolvasott könyveit megvásárolom, bérbeveszem vagy becsérem. Debreczeni László kölcsönkönyvtára, München 5, Baader-Str. 44/a (Isartor-Platznál).</p>	

BAKÓ ELEMÉR

A MŰHELY ÉS A LÉGIÓ

TANULMÁNYOK

*Balogh E. István úrnak,
az Amerikai Magyar Szövetség
Főszekrényének, mely kíséreléssel:*

Bakó Elemér

COLLECTION
EDMUND VASVARY
WASHINGTON, D. C.

MÜNCHEN 1949



TARTALOM

A műhely és a légió	3
A mély-magyarország felé	9
Nyugat szellemi utain	19
A múlt és jelen példamutatói	30

Kézirat gyanánt

A Műhely Könyvei. Szépirodalmi, tudományos és művészeti kiadványosorozat. Szerkeszti: Bakó Elemér. Megjelenik havonta két szám. Az egyes számok ára 1,80 DM. Minden írásért szerzője felel. A szerkesztő címe: München, Liebigstr. 39/L. (beí Kirchhoff)

A MŰHELY ÉS A LÉGIÓ

Nemrégben egy öt tanulmányt tartalmazó könyvecske jelent meg itt nyugaton. A szerző, Ölvédi János azokat a megfigyeléseket és következtetéseket foglalta össze benne, amelyeket a nyugati magyar emigrációban szerzett tapasztalatai alapján az egyetemes magyar jövő építése érdekében fontosaknak tartott. Ölvédi kritikája részletesen foglalkozik az emigrációs magyarság szinképével, elemezi a benne mutatkozó hibákat, gyöngeségeket, megállapítja azt a néhány nagy közös nevezőt, amely a különböző vonalak, pártok, csoportok működésében az egyetemes magyar érdek tekintetében felfedezhető, de végső eredményben nem térhet ki annak a kijelentése elől, hogy a különböző csoportokon kívül van egy jelentős réteg, amely nem vesz részt a politikai torzalkodásokban, nem tervez ilyen vagy olyan reformokat a képzeletében már bizonyos határozott időpontban előre felszabadtott Magyarországon, amely reformok elsősorban egy ilyen vagy olyan statusquo visszaállításában fejeződnének ki, hanem kemény önfegyelemmel a valóságok érzékelhető talaján maradvá készül egy keresztény erkölcsben megtisztult és a valódi demokrácia társadalmi igazságában megújult szabad Magyarország szolgálatára.

Az „ismeretlen légió”, amint Ölvédi ezt az igen jelentős réteget találón elnevezte, elsősorban abból a nemzedékből toborzódott, amely a triáni ország nyomorúságában és a kisebbségi élet megpróbáltatásaiban nevelkedett fel. Ez a nemzedék már hallani sem akar korábbi nemzedékek a világfejlődéssel párhuzamosan a magyar fejlődésben is időszerrőlenné vált túlzó nacionalizmusáról, de tudatában van annak, hogy magyar mivolta természetadta, kitörölhetetlen valóság, amelynek a magyar alkatban adott és az egész világ számára már eddig is jelentős fejlődési lehetőségeit azonban éppen a szomszéd népekkel való harmónikus együttélés módján lehet a legeredményesebben kifejteni.

Az „ismeretlen légió”, ez a magát minden üres örökdöstől a lehetőségig távotartó, láthatatlan szellemi tábor, olyan fiatalokból és fiatalosan gondolkozó idősebbekből áll, akik a magyar problémákat a maguk valóságában vizsgálják, a vizsgálat eredményeit nem tagadják le, és következtetéseiket, jövő terveiket a magyar és világhelyzet valóságos tényei alapján építik fel. Emigrációs tevékenységükben helyi tekintetben sokszor megmaradnak a kulturális és szociális feladatok megoldási vonalán, de ugyanakkor a magyar emigráció nagy céljai tekintetében bizonyos nagyvonalúságra törekednek: a napi feladatok megoldása felé való törekvésben nem igyekeznek elgáncsolni másokat, akik talán egy és más tekintetben nem az ő nézetüket vallják, de ugyanolyan becsülettel számukkal törekednek a közös cél, a szabad Magyarország megvalósítására.

Ez a tábor azt vallja, hogy minden egyéni cél fölé kell helyezni az egyetemes magyar emigráció céljait, és nem a pillanatnyi szolgálat módja, jelszava, ilyen vagy olyan személyhez kötöttsége a fontos, hanem az, hogy minél több, lehetőleg minden egyes nyugaton élő magyarnak, aki az ország felszabadításának szükségét becsületesen vallja és akarja, módja legyen, lehetőleg minél nagyobb erővel közreműködni a felszabadítás munkájában.

Kétségtelen, hogy a nyugati magyar emigrációnak ez a legjelentősebb rétege és erőforrása, ez az „ismeretlen légítő”, és nem a mindénáron vérezkedők, előbb ön-és csak aztán honmentők lármás csapata, mert hisze nem lehet kétséges, hogy az alig százezernyi európai magyar emigrációban lehet néhány kimagasló vezető személyiség, de nem lehet néhány száz, amit pedig a különböző helyeken mutatkozó, néha igen szerénytelen szervezkedési kísérletek el akarnak hitetni.

Ez a kritikus tekintetű, de mélyégsé felelősségérzettel áttatott szemlélt tábor a magyar emigráció legnagyobb ígérete és biztosítéka, mert benne vannak meg azok a szellemi feltételek, amelyekkel az emigrációs munkát sikerre lehet vinni: a valóságos helyzet érzékgősségmentes megítélése, a feladatok és lehetőségek közti ősszhang megteremtése, és a meglévő hiányosságok leplezetlen feltárása után a felszabadítás munkájához szükséges eszközök, képességek, szervezeti és munkaformák tárgyilagos kialakítása.

Kik tartoznak ehhez a táborhoz?

Kor szerint elsősorban a már említett fiatal generáció, de idősorlatjuk az idősebb nemzedék széleslátókörű, gazdag kulturájú, rugalmas helyzetmegítélésre képes tagjait is, akik magukban mérlegre léve egy elmúlt korszak olykor csak külsőségeken hangsúlyozott érvény tevékenyen keresik az új kibontakozás útját.

Foglalkozás szerint ide tartoznak mindazok a szellemi emberek, akik az irodalom, tudományok és művészetek vonalán nap mint nap meg kell mérlejk magyarságukat az európai és világszellemliség mértékével. Ide tartoznak a különböző gazdasági, technikai és pénzügyi szakemberek, a fiatal katonák, akik akár a gyakorlati életben akár pedig a világlejtődes új, nagy elvi síkjain tartják a lépést a múlt napok ütemével. És ide tartozik a magyar főiskolás fiatalok igen jelentős rétege, a nyomába lépő fiatalabb nemzedékkel együtt, amely Európa és most már lassanként Amerika nagy szellemi központjaiban edzi magát a holnapi magyar élet feladataira.

Olvedi e szellemi tábor nevében ki is jelenti:

„A keresztény erkölcsön felépülő magyar demokrácia lesz... az a politikai forma, amelyben élni akarunk.”

E politikai formával kapcsolatban azonban még csupán néhány általános megállapítást tesz, néhány, inkább kiküszöbölő szempontot említ. Szempontjainak a lényege az, hogy a holnapi magyar életet nem lehet ott folytatni, ahol az a legtöbb, nyugaton élő magyar számára 1944–45-ben abbamaradt. Az új Magyarországnak nem csinálhatja vissza a földreformot, nem támaszthatja fel a régi politikai, gazdasági, társadalmi rendszert, személtani kell a mult helyzetlen emkeivel, új országát és társadalmát kell építeni a keresztény erkölcs, a mélyebb magyarság és a tiszta demokrácia pilléréin.

Olvedi tehát ugyanakkor, amikor egyelőre inkább negatívumokban

kijelöli a célt, az ország jövőendő formáját és megjelöli azt az elitet, amelyre a munka, az ország jövőendő formájának kimunkálása vár, nem adja meg azt a munkamódszert, amely ezt a meglévő elitet a cél elérésére az adott körülmények közti képessé teheti. Mert Olvedi felsorol ugyan tanulmányában egy sereg feladatot, amely még mind megvalósításra vár, megemlékezik a Magyar Kulturális Szövetség világszerte történő megszervezésének szükségéről, de ugyanakkor megállapítja, hogy egész jelenlegi sorsunk, az európai emigráns magyarság egész jelenlegi élete, körülményei teljesen bizonytalanok, mindnyájan állandóan útrákészen kell álljunk a bármikor jelentkező holnapi új élet ítésére várva. Ez a tény olyan általános lelkialapot teremt, amely döntően hat minden egyes itteni magyar közösségi magatartásra.

Melyek ennek a lelkialapotnak a következményei?

Legelőször is minden magyar közösségi munkában aránylag igen kevesen vesznek részt. Részben a magyar családok alapjaiban megrendült szociális és pénzügyi helyzete miatt, részben pedig azért, mert a holnapi is elő kell készülni, a holnap ismeretlen megpróbáltatásaira. Ebből következik, hogy — már csak a magyarság rendkívül tagolt leteleplési viszonyai miatt is — a tömegmegmozdulásokat megkivánó szervezési módok nem vezethetnek eredményre. Egyéntől egyéni, lélektől lélekig vezet az út a magyar emigráció munkájában.

Ennek a lelkialapotnak tulajdonítható, hogy átfogó magyar szellemi vállalkozásokat, amelyek bizonyos tökébefektetést kívánnak (színház, könyvkiadás, kutatóintézet), de — még néhány példaadó vállalkozástól eltekintve — kereskedelmi vállalkozásokat sem sikerült abban az arányban életre hívni, ahogy ez a magyarság létszáma, felkészültsége és szellemi foka alapján természetes és a pénzreform óta szükséges is lenne. Vándorló magyarjaink megszervezésére tehát más, rugalmasabb módot kell választanunk, tág keretet kell teremtenünk, amelyben az egyéni életformálás ősszhangba hozható az emigráció közösségi érdekeivel.

Ha általános szervezési vonalon ez a helyzet, sokkal inkább áll ez az elit, az Olvedi által „ismeretlen légiónak” nevezett szellemi tábor megszervezésére. A szellemi ember individuum, saját képességei, saját adottságai vannak, és ez adottságoknak megfelelően kell őt a közösségi munkába bekapcsolni. A szellemi élet-és munkaformák felsorolhatatlan sok változata, és ezeknek éppen itt, egy idegen társadalom szellemi életének keretében gyakran lényyszerűségből kialakult kombinációk, olyan egyéni életkörülményeket teremtenek, amelyeket rendkívül nehéz valamely közös rendezőelv keretei köző beszorítani.

Másrészt az „ismeretlen légítő” szellemi embereinek éppen az a feladatuk, hogy a keresztül-kasul szántott, diktatúrák és háborus szelleműdők vasökle nyomán ismét magához ocsúdo, megint az európai szellemiség mélyebb rétegeit kutató európai életben a valóság kemény talajába bocsássák le új szellemi gyökereiket, mert csak így fognak igaz ismeretekre és azután gyakorlati érvényű igazságokra jutni.

Tehát a fejlődés menete lassanként az lesz, hogy a magyar szellemi embernek éppen a magyar jövő érdekében az európai és világlejtődesével lévén első kötelessége lépést tartani, az esetleg saját belső kis céljai érdekében zajló magyar közösségi élet akart eseményeitől elszakadva idegen vizekre kerül és kikapcsolódik az emigráns magyarság életének áramlásából.

A szervezés kötelessége, hogy ezt a fejlődést megelőzve az „ismeretlen légió” emberei számára megtalálja azt a működési formát, amelyben egyéni adottságaik és céljaik az idegen életkörülmények közt is teljes összhangban maradnak az ország felszabadításának nagy munkatervével.

E ponton szervesen kapcsolódik be fejtegetéseinkbe az a kérdés, amelyet egy kétkedő magyar szegezett a mellemnek, aki nem az „ismeretlen légió” létezésében, hanem a célok világosságában és helyességében, hanem abban kételkedett, hogy a magyar emigráció valóban képes lesz-e megoldani az elébemeredező feladatokat.

A kérdés így hangzott: Na, de ha már egyszer légióról beszélnek, honnan veszi ez a légió a fegyverzetét? Mivel akar felfegyverkezni, hogy a sokat szenvedett nemzet színe elé állhasson? Mit visz haza a pusztá ember életén és becsületén magyar szándékán kívüli életet munkáló esztől, aminek a jogán helyet kérhet abban a megpróbáltatásoktól esztott magyar életben, amelyben mindenki kivette a részét a szenvedésből, csak ő nem?

Azt hiszem, mindenki érzi, hogy erre a kérdésre nem lehet azzal válaszolni, hogy a nyugaton élő magyarság is éppen eleget szenvedett, eleget nélkülözött, testben és lélekben éppen elég erőpróbnának volt alávetve. Hiába soroljuk fel a menekülttáborok sokszor leirhatatlan szenvedéseit, az emberi méltóságérzetet alapjában megrendítő szörnyű élményeit, a télen pusztulás, a lelki elszintelenedés és elkopás riasztó látványait, érezzük, ezt egy kitörőhöz nem szabadságesszmeny szolgálattáiban — amig jobbra nem jutunk —, mutatis mutandis önként elfogadjuk.

De az otthon szenvedő magyarság milliói egy rájuk tört végzet borzalmas súlyát kell hordozzák, éjjel és nappal, örökké, ünnepi pillanatoktól megfosztott, ólomszürke hétköznapok végtelen során át, a változás és kiterés reménye nélkül. Ök nem mehetnek egyik zónából a másikba, nem vállalhatnak munkát egy, a vasfüggönytől nyugatabbra fekvő országban, nem vándorolhatnak el egy esetleges háború időtartamára csendesebb, békésebb vidékekre, ahol emberi méltóságukban szabadságukban háborítatlanul gondoskodhatnának gyermekeik jövőjéről, aszszonyuk nyugodt álmáról. Ök ott maradtak összeforras a haza szent földjével, elmúlt nemzedékek verejtékéből, véréből telepített országunkkal, és egy felfordult és összeesavart társadalmi rend kevésszámú, lelki- ismeretlen hasznoslojót és idegen szoldosát nem számítva, hordozzák végzetesen nehéze fordult magyar sorsukat.

E sötét képhez pedig a háttérrel Szibéria adja, az a szörnyű lehetőség, hogy a kelet felé gyakorlatilag határát veszített ország minden becsületén magyarját a bármely pillanatban megtörténhető elhurcolás, rabszolgatunkába kényszerítés vagy számzértés veszélye fenyegeti. Ilyen körülmények közt magyarnak maradni, a bolszevialódásnak néma kitartással, foggal és körömmel ellenállni olyan hősiesség, akkora teljesítmény, amely előtt — különösen mert a magyar milliók néma ellenállásáról van szó — minden nyugati magyarnak halás csodálattal kell fejt hajtania.

Ez előtt a magyarság előtt egyszer valóban meg kell állanunk és el kell mondanunk: mit tettünk akkor, amikor olyigen megnehezült az idők járása magyar nemzetünk felett? Mit tettünk mi, hogy egy jobb kor sodrába teljes fegyverzetben állhassunk oda világtól elzárt nemzetünk nevében, képviselni az elnyomott magyar milliókat a szabad népek színe előtt?

Az „ismeretlen légió” szellemi táborának legnagyobb problémája tehát az a fegyverzet, amellyel az előtté várakozó, hosszabb vagy rövidebb küzdelmet meg kell hogy vivja. Nem kétséges, hogy ezek a fegyverek csak a szellem és az erkölcs gygyverei lehetnek. Az sem kétséges, hogy ezeket a fegyvereket sehol sem fogják elkészíteni az emigráció elitje számára, ha éppen ebben az emigrációs életben nem lesz meg az erő arra, hogy e fegyvereket megszerezzék magának. Mert ne felejtjük el, a szellem és az erkölcs gygyverei nem gyárakban készülnek, nem szállíthatja öket számunkra semmi nagyhatalom, semmi diplomáciai kapcsolat vagy előnyös egyezmény. A szellem és az erkölcs gygyverei ott kovászkodnak abban a harcban, amelyet az igazságért és a tudásban rejli magasabbrendű értékekért vív a tusakodó emberi szellem. Ez a tusakodás pedig minden esetben egyéni segítségért vajmi keveset nyújthat benne bármi külső hatalom. A színtér, ahol e gygyverek kovászkodnak, a szellem gazdag változatos műhelyei: könyvtárak és dolgozószobák, laboratóriumok és gygygytermek, kísérleti telepek és hangversenyfódiomok, könyvek, folyóiratok, újságok, előadók és kiállítóterek.

Nem kell mondanom, hogy saját anyagi erőnkől minderre képtelenek lennénk, ahogy eddig is képtelenek voltunk. De körülöttünk ujjazöldül az élet- vetése, az elhordott romok nyomában gyarak, územek, társadalmak épülnek, új, teremtő gondolatok születnek, s a felfakadt föld lehetőségeit a szellem és az anyag gigantikus csatáiban ötvözi életformáló erőkké az emberi géniusz.

Amíg az „ismeretlen légió” tagjai egytől-egyit ott nem állnak ezeken a szellemi munkahelyeken, ezekben a műhelyekben, hogy a nyugati szellemiség többi formálóival együtt kováscolják ki a maguk gygyvereit, addig a légió fegyverzetlen és a gyakorlatban alig ér többet, mint azok a veszekedő kis csoportok, amelyeket éppen ez a réteg mélységesen elítél.

Meg kell tehát teremteni a légió műhelyeit, nem hatalmas, gépesített tömegüzemeket, mert ezekre sem mód, sem lehetőség, sem idő nincs, hanem azokat az apró, minden modern eszközzel felszerelt szellemi műhelyeket, amelyekben egy-egy kiváló magyar szellemi ember készíti a magyar géniusz remekait és utánisietve a fejlődő emberiség élegységeinek, az egyéni kezdeményezés, az egyén szellemi szabadsága vonalán a magyar teremtő szellem minden nagy adottságát felhasználva keresi, kutatja az egyetemes emberi igazság korszerű kifejezési formáit és a magyar földön érvényes igazság holnap arculatát.

Meg kell teremteni a légió műhelyeit, de nem egyet-kettőt, hanem a szellemi műhelyek légióját. Bele kell építkoznünk nyugat szellemi életébe, gyáraiba, laboratóriumaiba, tudományos társaságaiba, sajtójába, zenéi és képzőművészeti életébe. Minden egyes magyar szellemi ember otthona, íróasztala, szellemi környezete a magyar holnap műhelyévé válik. Minden szaktudomány, minden művészeti vonal kapja meg a maga magyar képviselőjét.

A világ tudni akar rólunk, a világ tele van kérdéssel magyar mi voltunk, emberi és nemzeti múltunk, lényegünk és alkunk tekintetében. S ha kérdései sokszor nem is jutnak el hozzánk, ott lappanganak a lelke mélyén és rögtön kirobannak, mihelyt közülünk valaki bátor szóval és megbízatosan megszólaltatja ezeket a mélyen szunnyadó kérdéseket.

Az „ismeretlen légió” minőségi fogalom. A minőséghez tartozás pedig

azzal a kötelezettséggel jár, hogy egy mindent eltömegesítő korszakban az általánosnak látszó tömegelvű fejlődéssel szemben ellenzékbe kell vonulni és megteremtve az egyén magasigényű, szuverén világát, meg kell lelni a módot a felismert új szellemi és erkölcsi igazságok teljes minőségi értékükben történő megvalósítására. A felismert eszmény egyetlen kötelezettséget ró ránk: győzelemre kell vinnünk. Az eszmény győzelme a megvalósulás. Az „ismeretlen légió” szellemkerkölési embere meg kell teremtsen a maga számára azt a műhelyt, amelyben egy magasabbrendű minőség érdekében előbb a világ színterein, aztán pedig magyar földön megvívandó harc fegyverei elkészülnek.

Műhely nélkül nincs tehát légió, mert nincs fegyverzet s nem lehet győzelem. A légió szervezetének azonosnak kell lennie a műhelyek szervezetével, hogy egységes legyen a munka és egységes az abban kimunkálódó fegyverzet.

Hogy azonban ez valósággá legyen, minden műhelyben ott kell lennie néhány azonos anyagnak és néhány azonos munkaelvnek, amely akár külön irányítás nélkül is a többiekkel egy irányba vezesse a más-más munkaterületeken folyó egyéni munkálatok sorát.

Következő fejtegetéseinkben ezt az anyagot és ezeket a munkaelveket törekszünk megvilágítani.

A MÉLY - MAGYARSÁG FELE

Nemrégben München egyik diákakadémiájában magyar fiatalokkal voltam együtt. Ez a csoport diák, amint nekem mondták, a hét egy meghatározott estéjén mindig össze szokott jönni és a társaság tagjai időszeri vagy általános kérdéseket tárgyalnak meg. A műsorom már korábban szerepelt a magyar fölőbírtok, a magyar egyházi iskolásain problémája, elhangzott egy előadás a külföldön élő magyar diák kötelezéseiről, de volt már szó a racionális műsorról, Platon államáról és az atomfizikáról is. Az előadó mindig más és más, és lehetőleg a saját szakterületébe, vagy ahhoz közlelő, általános érdeklődés kérdéseről tart előadást. Ezen az estén a magyar népdalok ismertetése volt kitzűve és azért hívtak meg engem, hogy én, az én szakterületemhez, a magyar néprajzkutatáshoz közlelőkérvő tárgy kapcsán esetleg magam is szóljak néhány szót a jelenlevőkhez.

Az előadó magyar építészhallgató, maga is az erdélyi néprajzkutatás egyik komoly ígérete, Pálóczy Horváth Lajos könyve alapján ismertetette a magyar népdal ősi és újabb típusait, fejlődési menetét, a rokonnépek zenéjével való kapcsolatait. Még hazulról volt neki néhány hanglemeze, amelyen székely, palóc és sárközi dalok mellett cseremiszi és tatár dalok is eredeti népi énekesek ajkáról voltak megörökítve. Valahonnan egy gramofon is került és mi néma figyelemmel hallgattuk a dalokat, magunkban is keresve a távoli rokonok zenéje és a mi dalaink közti azonosságot.

Körülnéztem a figyelő társaságon: kemény, háboruban és hadifogságban, nélkülözésekben és számtalan újrakezdésben megedzett fiatal férfiak ültek körben, többük már családos, de még most végzik tanulmányaikat az új, idegen környezet kívánalmai szerint. Néhányuk arcán idegenkedést láttam, volt ahol némi zavart is. De voltunk páran, akik minden zavaró érzés nélkül nyitottuk meg lelkünket magyar népi zenének és sajátunkul maradt ajándékkal előtt.

Az előadás egy-egy szakasza után vita következett. S a kialakult őszinte vitában maradéktalanul vissza is tükröződött az, amit én előbb az arcon láttam. Az előbb odaadó figyelők több, a tárgy egyes részleteire vonatkozó kérdéssel igyekeztek még beljebb hatolni a magyar népdalok ismeretébe. A korábbi zavartak most várakozással eltelve hallgattak és várták a vita végső eredményét, amelyben az előbb még idegenkedők őszintén megmondták, hogy ők a dalok hallásakor nem érzik azt a meghatottságot, amelyet Pálóczy Horváth érez, mert e dalok minden, a többi eljátszott magyar dalokkal való hasonlóságuk ellenére számukra ma már idegenül csengenek.

A vita megelégnélkül, széles mederben hordta a magyar mivolt sok-sok problémáját: nyelvi rokonságunk, táncaink, verselésünk, ősi viseletünk, mind-mind sorrakerültek.

S ekkor valaki elejtette a szót:

— Mély-magyarság ... Mindez csak út a mély-magyarság felé ... —

Erre aztán új anyagot kapott a vita, sokáig tartott, el sem dőlt, mert az utolsó villamos indulása miatt befeljezetlenül végét kellett szakítani. A „mély-magyarság” tisztázását a következő hétre halasztották.

Nem tudom, kedves barátaim mire jutottak legközelebbi összejövetelükön, de engedtessek meg, hogy a magam hozzászólását ezeken a lapokon mondjam el a „mély-magyarságról”.

Elt egyszer régen, valamikor a XIII. század elején egy nagyműveltségű magyar dominikánus barát. Juliánusz volt a neve. Kőrülötte zajlott a napi civakodásokkal tele magyar élet. Ugy gondolták a magyarok, tehetik, hiszen odáig szinte zavartalanul fejlődött a hunfiguralásor alig félmilliónyi magyarság. Juliánusz azonban kemény tanonmányokban edzette szellemét, testét pedig még keményebb próbákban acélosította egy csak homályosan sejtett távoli feladatra.

A gondatlanul civakodó ország felett egy gondbaborult nagy király aggodó tekintete kémlelte az eget. Aztán végigpillantott a lármás ország és hosszú töprengés után magához hivatva az aszkétáéletű, tanulmányában elmélyedt Juliánuszt. Halk és komoly volt a beszélgetésük, utána Juliánusz visszatért a kolostor csendjébe, új tanulmányokba mélyedt, aztán becsatolta tudós könyveit és egy rendtársát maga mellé véve elindult keletnek.

Elindult, hogy az elhagyott őshazában megkeresse nemzete ottmaradt rokon törzsét és elvezesse őket a Tisza-Duna tájára.

Hosszu hónapokig tartott az út. Hegylánccokat kellett átlépni, folyókon kellett átkelni, a mocsarakat szikes puszták, majd magasfűvű, dús legelők váltották fel. Szél vágta az arcukat, eső verte vállukat, nap égőtte homlokukat és olykor láz cserepezett ki az ajkukon. Erejük fogyatkozott, a farsó el is fogyott egészen: Juliánusznak kellett eltemetnie őt. Aztán vitte az útja a most már magános vándort tovább keletnek.

De mit meséljen tovább. Irók és történészek romokul megirták, hogyan lelte meg Juliánusz a Volga-menti, Magna Hungáriában azt a rokon baskír népet, amely a Krisztus utáni VII. században a Kaukázus közelében levő Kubán és Don folyók mentén élő magyarságtól elszakadva északra, Jajk város tájára költözött. Leírják a források, hogyan bukkant rájuk a messziről jött rokon, leírják a boldog öröm gyermeki dadogását, ahogyan ez a sokat megpróbált tudós barát a pogány rokonok dalaiban, már kissé másképpen formálódó beszédében, de még mindig világos, félreérthetetlen bizonyossággal meglegelt a saját nyugatra vándorolt népe mély, történelmi múltját, Juliánuszt kétszer tette meg ezt az utat. De a baskír rokonokat mégsem tudta magával hozni.

Juliánusz számára a baskír rokonok nyitották meg az utat a mély-magyarság felé, bennük még megvolt az a szellemtörténeti fozokat, amelyben a Juliánusz korában már nyugati kereszténnyé, lovagi és városi gondolkodásúvá formálódó magyarság a Kárpátok felé vándorlásában a maga életét is élte.

Közel 800 év múlva, a mult század elején, illetőleg közepé táján, hasonlóan reménytelen közállapotok között két, a Juliánuszval rokonlelkű magyar vág keletnek. A székely Kőrösi Csoma Sándort Tibetbe viszi vándor lába, mert ott sejtja a magyar mult legmegfejtetlenebb mélysegeit. Nincs szerencséje, de a heroiikus erőfeszítés, az aszkéta nemes

példaadása és a tudós munka pompás eredménye, az első angol-tibeti szótár hazáját is új pezségre éleszti, nemcsak az őt ismerő nyugati származású tudós barátokat. A másik, aki már tud a finn-magyar rokonságról, Reguly Antal, a híres finnugor nyelvész és utazó, a legnagyobb finn kutatókkal versenyre kelve eljut az Ural mögé, a rokon vogulok és osztjakok körébe és feljegyzésével megveti az alapját a Magyar Tudományos Akadémia rokonnyelvi gyűjteményeinek.

Az a lelkesedés, az a mindent, még az életet is nyugodtan felemészítő, belső tűz, amely ezekben a nagy magyar rokon bologott, nagyon különbözött kortársaik idegen szóra hajló, felszínes és langyos magyarságtól, de a legnagyobbak, a Széchenyik, Wesselyénik és Arany Jánosok csodálata már akkor is jelezte azt a magasságot, ahova az ő emberi nagyságuk és páratlan magyarságuk az egyetemes magyar géniusz pályáját felröpíttette.

Telék egy század. A lázas világ új tudományos módszerekkel elemzi önmagát. A külföldön mindenütt gigantikus epozoktat fedeztek már fel, hatalmas Homérosz-irodalom alakult ki, a Nibelungok már nemcsak a szó, hanem a zene epikájában is megöröködtek. Fent északon, a finn testvérenemzetnél egy ragyogó tudományos felkészültségű körorvos, Lönnrot illés a Kalevala ötven hatalmas énekével lepi meg a tudományos világot S az énekesek: egyszerű karjalai parasztok, parasztasszonyok, öreg erdőmunkások, halászok és fauszatók.

Nálunk is keresték már a „naiv eposzt”, ahogyan Arany János nevezte és éppen Arany klasszikus verselésében előttünk a „naiv”, népmondai alapon költött, hatalmas Toldi-trilógia és a hun és magyar mondakörből felboltozó nézeti mitológia lélegzetelállító terve. A mélyről jött Arany, a „népi fi”, felérkezett a költői géniusz legmagasabb csúcsára és bepillantva a letűnt századok mélyébe, a mondák és történeti feljegyzések anyagából életrekelte egy ragyogó nézeti multat. Petőfi ugyanekkor a magyar verselés lírai elemét rakja össze a népdal finom mozaiköveiből. Előttünk tehát az új ötvözet, a két költőiseni lelkeben összeforró népi-nemzeti korszak alkotásaiban. De mindenki érzi, hogy ez nem ugyanaz, mint amit Lönnrot a Kalevalában a világ elé adott, a két költőiseni alkotásai az emberi géniusz égbenyuló sziklacsucaiént szikrázva törnek a magasba és a Kalevala énekei ott születtek, ahol az ósercek formálódnak, ahova csak a leg hatalmasabb fák gyökerei hatolnak és mélyről előtörő patakok hozzák fel egy ismeretlen forrásokban gazdag világ üzenetét a földnek zínéré.

El kellett jönnie a XX. századnak, hogy rászemléljünk: nekünk, magyaroknak nincs ilyen népi epozunk. Sem egészen, sem töredékekben. Lehet, hogy volt, bizonyos kutatások eredményei erre következtetnek, de ma már nincs. Legalábbis jelenleg semmi biztos nyomon nem mutat ilyesimre.

És ekkor alakul ki az új csapás. Néhány lelkes gyűjtő nyomán két elszánt fiatal zenetudós indul el a feladat megoldására. Nem messzire, távoli rokonnépek közé, mint Juliánusz, Kőrösi Csoma és Reguly, hiszen amit ők kerestek és meg is találtak, a rokonság ténye és bizonyítékai, negybjából már a kezükben vannak, hanem mint Lönnrot, le a mélyébe, a magyar nép világába, hogy meglassuk, mennyit örízünk meg abból, ami nekünk is megvolt, meg kellett hogy legyen, hiszen a finnugor népzenei kutatás eredményei alapján a mi nyelvi rokonainknál ma is megvan.

Bartók Béla és Kodály Zoltán volt ez a két fiatal zenetudós és nyomukban széles uttá tájult az ösvény, hogy később egy egész ország csodálkozó, háfás népe elférjen rajta. Az út a magyar peremvidékek archaikus világából csakhamar elvezetett a szomszédos dunavölgyi népek köibe: vándorlásunkban, velük való érintkezésünkben sok ősi dallamunkat eltanulták, átvették s míg mi többet feleledtünk az átadottakból, náluk máig is megőrződtek, sőt az ő módjukon még változtak is ezek a dalok, bár alapsajátágaikban érintetlenül maradtak. Lélektanilag könnyen megmagyarázható tehát az az itt-ott harsogó felháborodás, amely a szentimentális, elcigányosodott magyar műzenéhez szokott közönlésből feltört, amikor Bartók és Kodály „oáiós” dalai először értek el hozzá.

Nagy volt a zaj a sekélylízlelt, felületes kortársak tömege részéről, ahogy kételkedés és hahota fogadta a messzeiföldről érkező, már a tatar veszedelem híret is magával hozó Juliánus, mikor a baszkir rokonnokról beszélt; ahogy süket magány borította Körösi Csoma távoli erőfeszítéseit és álhazefias felháborodás tiltakozott a „halszagu” finnugor rokonság első bizonyítékai, de még később Petőfi „parasztos” dalai ellen is. Képzelt, cifra álságok és hamis történeti párhuzamok egész indarendszerét kellett szétvágnálni az új igazságok útjában.

Bartókban és Kodályban egymás mellett találjuk Arany Jánost és Lönnrot Illést, utóbbi minden apró árnyalatot feltüntet, semmit meg nem változtató szövegűsége ott találja párájt abban az oadaó pontosságban, amellyel a két magyar — hiszen ebben még az általuk használt fonográf is támogatta őket — a sokszeryni dallamváltozatot megörökléte. Viszont Arany János hatalmas kompozíciója, átfogó szerkesztési készsége, páratlan arányérzete, utóéletében történeti hűség és izlése nyilatkozik meg Bartók zenekari és zongoradarabjaiban, valamint Kodály széleselőlése, magyar történeti és népi levogott egyszerre árszó színpadi műveiben (Háry János, Székely lakodalom) és énekkari szerzeményeiben.

Es ahogy Arany Toldi-jának az alapja az az Ilosvai Sálymas Péteren át ránkmaradt, szétfördelt monda volt, amelynek gyökere egy régvolt népi elbeszélő hagyományi talajában keresendő, éppúgy pl. Kodály „Háry János”-a is egy humoros népmondai hős történetének a keretébe beágyazott számtalan sok népdaleltér klasszikus feloldozása; s e népdalcímek közvetlen megfelelői ott vannak a cserevész énekesek, a csángó dalmondók ajkáról feljegyzett egyszerű, primitív dalok sorában.

De nemcsak a zenében történt meg ez a mélységes magunkbetelekezés. A líra sámáni erejű, soroldó liturgiájában egymásután pattannak fel a titkok lakatai: Falud kezd, utána Csokonai folytatja a bánatos tekintetű mélységek megéneklését; Petőfi ben szikrázik, lángol s tiszta fényben ragyog a magyar népi sors virágos mezeje, aztán jön beteljesedésül az először tagadásnak igérkező Ady, hogy idegenek tulajdonított, de nagyon is egyéni formakincsében pompázva modern Orfeusként végénekelje a magyar sors egész pokoljárásának sirtóját. Nyomában Erdély József és Sinka István már származás szerint is a népből érkezve szólaltatja meg a kendőzetlen népi élelet.

A líra átcsap a regénybe is: Möricz Zsigmond kolosszus-parasztjai, Szabó Dézso „Elsodort faluja” nyomában Nyírő és Tamási hozzák epikai formában az élő lírát, a székei élet könnyel, kacagással teli mélységet. Ennek a lírának az ellenhatása Illyés Gyula rideg valóságképekben adott

művészi jelentése a „puszták néperől”, a ma már tegnapi emlékké vált magyar nagybirtok cseléségéről, és Szabó Pál előbb lírai elemekkel felfelé közeledő, majd balladikus színek mögé rejtett, bizonyos kiábrándulást kifejező, a paraszti életsorsa visszáhozó üzenetét a „szakadék” túlsó partjáról.

Természetes dolog, hogy a tudomány is egyre inkább elfordult a felső rétegek történelmi életének öncélú kutatásától. A történelem könyve, amely korábban királyok, hadvezérek és egy arisztokrata réteg családi albumát helyettesítette, egymásután nyitja meg lapjait a polgárság és általában a népet helyettesítő jobbgátság számára. De a mély népi rétegek egyelőre még csak kollektív érdeklik: az individuuma irányú műmonográfikus kutatás megáll a polgárság városlainál; azontúl szürke végtelen következik, amelyből legfeljebb egy Kinizsi-vagy Toldiszertű népi hős für magának utat a magasabb társadalmi fokozatok felé, vagy pedig valamely országháborító lázadó parasztleveér elrettentő tettei jegyeztetnek fel.

Széchenyi, ez a fajtajára csodálkozó óriási gyermek kellett hogy jöjjen és kitarja a kortársak lelkét, a Bezerédyek, Vayak, Wesselenyiek lelkét a vérükkel egy vér, a magyar jobbgágyimilliók sorsa felé. Még bennük sem probléma a magyar parasztindividuum, még bennük is egy réteg, egy teljes egységében megváltandó tömeg, de az általuk képviselt erkölcsi elv minősége már önmagában hordozza a minőségi elrendezéssel együttjáró individuális jégyeket. Széchenyi eszménye, a „kiművelt emberfő” minden magyart ezzel az individuális-minőségi követelménnyel sorol be a magyar jövő nyílvántartásába.

Szekfü „Három nemzedék”-ében már megtörténik a magyar minőségi ember tudatának az egész nemzetben végemenő alapvetése. Teleki Pál módszer a föld és ember viszonyában állapítja meg a magyar földön tapasztalható általános és egyéni változatokat. Végre Mályusz Elemerben utat tör egy új történetkutató módszer, amely egy-egy magyar települési vagy közigazgatási egység monográfikus feldolgozásában a legelső népi rétegek életének hullámzásait és áramlásait a jobbgágytelekig, a rajtaelő családtagokig pontosan végigköveti.

A rokontudományok vonalán Csűrny Bálint a nyelvtudományba viszi be ugyanazt a — finnugor nyelvészeti vonatkozásban már régen alkalmazott — tájnyelvi kutatómódszert, amelyet a magyar népzene kutatásában Bartók és Kodály valósítottak meg. Csűrny pontos fonetikai és szövegűséggel, a szavak életét összes használatukban bemutató, teljes-ségre törekvő módszerének első eredménye a Szamoshat máig egyetlen, hatalmas magyar nyelvjárás szótára, és egy magyar népnyelvkutató intézet már éppen kibontakozó munkája, amelynek gigantikus tervében a csángóktól az északamerikai magyarság nyelvi szigetelig minden magyar települési terület nyelvi anyagának felgyűjtése ott szerepel. Csűrny nagyságát még csak ezután fogja teljes mértékében felismerni a tudományos világ, amikor elvei nyomán a magyar nyelv rendszerének, életének és rávonatkozó ismereteinknek ártékelyésében éppen olyan forradalmi fejlődést fogunk tapasztalni, mint Petőfi és Ady után a magyar líra, vagy Bartók és Kodály után a magyar zene területén.

E tevékenységhez közvetlenül kapcsolódik Szabó T. Attila helynyelvgyűjtő és kutató munkássága, amely Csűrny pontos és részletes élőnyelvi módszerét Mályusz adatrendező, de az élet szerves fejlődését is szeren-

csészen nyomon követő népiségtörténeti elveivel egyeztetve a magyar településkutatás új alapjait rakta le, és kihalt, gyakran idegen ajkón elváltotott magyar falu- és határnevek százezeiből rekonstruálja a magyar nép településtörténetének korszakait.

Az ember és a tárgyi világ sok bonyolult kapcsolatát kutató néprajztudományban Györfly István volt az a nagyvonalú tervező egység, akinek a munkája a magyar emberre vonatkozó kutatások gyűjtőpontjába az egyént, a népi ember individuális életét, és annak közösségi kapcsolatát tette. A gazdag irodalomból megemlíthjük Kiss Lajos igen eredeti műveit a „szegény ember”, a „szegény asszony” és a „szegény gyermek” életéről, amelyekben a társadalmi szempont bizonyos állapot-jegyen jut kifejezésre.

A magyar népi jelleg történetfilozófiai és lélektani boncolására két irányból is történt kísérlet: a népből magából és a népen kívülről. Veres Péter a paraszti életforma kollektív kutatásából indult ki és így jutott el a minőségi értékrend értelmében a parasztig mint individuumig. Fejtegetései, bár helyenként érzik rajtuk a marxi frázéologia, gyakran Széchenyi mélységeivel vetekednek, csak míg Széchenyi egy arisztokratikus világképből kiindulva elemzi a magyar jellegét, Veres Péter a nép felől, tehát egy demokratikus világképből cseleksi meg ugyanezt. (Mind-ezek nem vonatkoznak Veres Péternek a háború befejezése óta megjelent könyveire, amelyeket nem ismerem.)

A másik kísérlet a magyar művelt, a magyar karakterisztikum meg- ragadására Karácsony Sándor részéről történt. A magyar észjárásra vonatkozó kutatásaiban azonban nem tud ellenállni romantikus képzeletének. Másrészt az olvasó nem tud szabadulni attól a benyomástól, amely később a közismert tárgyi bizonyítékoknak a Karácsony tanításaival el- lenkező tanúságtétele miatt végleges itéletté formálódik, hogy bizonyos, a priori szempontok szerint történő ércvetoportósis akár elleplezni egy nagyon is világos tény, nevezetesen azt, hogy minden néplélektani kutatásnak kiterjedt, jól megfigyelt, pontosan feljegyzett néplelet anyagra kell alapozódnia. Enélkül minden következtetés a valóság talaja helyett a képzeletből indul ki, s eredménye az igaz megismerés szempontjából vajmi kevés. Lehetséges azonban, hogy Karácsony némely intuitív gondolatából még helytálló tudományos igazságokat kovácsolhat egy későbbi, módszeres kutatás.

A magyar népi műveltség honfoglalás-kori emlékeivel, és az akorbéli magyar népi társadalom alkotásával régészeti emlékeink anyaga alapján László Gyula foglalkozott. Neki köszönhető honfoglalás-kori magyar régészetünk megalapozása. László régészeti munkáival szoros kapcsolatban van, sőt azokat nemcsak időrendben, hanem a szerves fejlődés szempont- jából is több tekintetben megelőzte Bartucz Lajos embertani kutatása, amely a magyarsággal és a magyarság mai telephelyein élt korábbi telepesepekkel kapcsolatban antropológiai síkon végzett, valamint Al- földi Andrásnak, Fethich Nándornak a régészeti kutatásai, mely utób- bikkban a magyar és általános régészet kapcsolatai világosodnak meg.

Ha még ehhez hozzátesszük, hogy a magyar föld történeti sorsának kutatásában Darányi Ignáctól Kerék Mihály újszempontú földbirtokpoli- tikai munkáiig egész sor vizsgálat történt, és volt idő, amikor egy nem- zedék legkiválóbb fiatal írói fordították tehetségük legjavát e kérdéskör megoldására, hogy a „mély-magyarság” hordozó rétegének, a magyar

parasztságnak az életét emberibbé, a magyar föld sorsát biztosabbá és a magyar holnapot zavartalanabbá tegyék, nagyjából előttünk a képe annak a korszaknak, amelyben a „mély-magyarság” fogalma kialakult és egy író tollán nevet kapott.

Szabó Dezsőnek az egész magyar látóhatárt végighasogató vívódása és ennek nyomán Makkai Sándornak minden magyar történelmi felelős- ségére és egyéni lelkiismeretére appelláló követelménye, a „magunk re- viziója” kellett ahhoz, hogy Németh Lászlóban meginduljon a minőség egy lelki forradalma, amelyben lejárhatnak a féligazságok, a törté- nelmi kelléktárból zavaros sorsunk kavargásában rajtukn ragadt ál- hagyományok, a levetett idegen szellemi viselkedés ócska ruhadarabjai és elbúvuknak a magyar alkotó valóságos műveit.

Németh László az európai nagykulturák mérlegein mérte le divatos civilizációjunk különböző emeleteit és e mérés után határozta meg hiányos- ságainkat és az egészséges jövő felé vezető utat.

Németh László megállapítja, hogy kulturánkból, belső életünkben, sőt politikai helyzetésünkben is egészségtelen uton haladunk. Kultu- ránk csapjait messze külföldre nyujtogatjuk, ugyanakkor tudomást sem veszünk arról, mi történik a szomszédunkban. Az író saját példájával ig- azolja, hogy minden politikai szakadékok át lehet hidalni a nemzetek kö- zött: sorra megtanulja szomszéd népeink nyelvet és hamarosan rájön arra, hogy közvetlen szomszédainknál magyar alkotunk több lényeges elemét találta meg. Meg kell tehát teremteni az igaz valóságok új szemleli nemességét, amelyben — mint öbenne — újvirágzik az a, másik net- zeti alkotó felé is ösztöne, mely érdeklődéssel teit humánum, amely a történelmi Magyarországból népek otthonává vált birodalmat kovacsolt és Németh Lászlóban egy új szemleli szintézis csodájában mutatja be a kis korlátok közül maga becselelte révén kiszabadult magyar erőt.

Ehhez azonban az új magyar minőség forradalmának kell jönnie, amely azokért a magyar erőforrásokért harcol, amelyek a magyar törté- nelmi és népi élet mélységeiben rejtkeznek, nem pedig a kívülről ránk hordott felszíni és felszínes elemek rendszerépítéséért, ahogy Németh László is a mélységek vonzák, nem pedig az, ami a napon sütikérezik, ahogy ezeket Juhász Géza találóan megállapította.

Németh László vetni akar, nem pedig aratni — mondja Juhász. Ahhoz azonban, hogy jól vehessen, pontosan kell tudnia a magyar talaj összeté- létét. Minden írónak, minden művészknek legyen meg a maga faluja, lépáljaja abból a művészetét. Ez nem jelent igénycsökkenést: ép a saját magasabbrendű minősége vezet el őt a népköltészet kincses barlangjába, a mély-magyarság tömény fogalmáig, ahogy Lönnrot Illést is a saját minősége vitte le a népi valóság mélységeibe és egy világot ámulatba ejtő Kalevala lett belőle.

A „mély-magyarság” ellentéte a „hig magyarok” könnyen változó, gyakran zavaros és lármás dzsungelje; egészségtelen olyan magyar társada- lalmat kell építenünk, amelyben a mély magyarság értékei lesznek a felsőbb rétegek életelveivé, hogy szebb és magyarabb, egyben pedig em- beribb legyen a magyar élet arculata.

Napjainkban éppen ez a „mély-magyarság” kapja odahaza egyik csap- tait a másik után. A fogcsikorgatva előrehaladó bolsevizizás újabb álló- mása a magyar egyházak nagy történelmi, erkölcsi és kulturális alkotó-

sainak szétzúzása után a paraszti földbirtok megsemmisítése. Hogy azonban ehhez a politikai csapáshoz a megfelelő ideológiai lendítőerőt is megadhassák, előbb szét kell rombolni azt az emlékképet, amely a magyar parasztról az egész magyarság tudatában él. Az első támadást a népi kollektívumok parasztszármaszú fiataljai kapják: a Párt főideológusa szemükre lobbantja, hogy káros parasztrromanticizmusban szenvednek, nem hajtották végre a Párt parancsait, amelyek szerint az üdvösség útja az ipari munkásosztály forradalma ugyanez osztály diktatúrájának egyeduraimának elérésére. A paraszti származású fiatalok egyetlen kötelessége lett volna saját „osztályukat” meggyőzni arról, hogy önként vessenek alá magat az ipari dolgozók párdiktatúrájának, hogy aztán — amint a legújabb fejlődés mutatja — szintén önkéntesen tudomásul vegye azt a tényt, hogy saját földjének már nem ura, hanem egy állami birtokon, az ipari munkásénál sokkal alacsonyabb életszínvonalon tengődő harmadrangu mezőgazdasági proletár, mert hiszen a mezőgazdasági nagyüzem termelési kapacitása és így a bérkulcsa sem közelíti meg az ipari nagyüzem termelési kapacitását, tehát bérkalkulációját sem. Különbösen is, a győztes kommunista államrendszere igazi hőse az ipari munkásság aránylag vékony rétege, tehát a tulajdon kétségelétlenül csak őt illetheti.

Ehhez azonban a propaganda „valóságaiiban” is már jóelőre másod- vagy harmadrangúnak kell feltüntetni azt a „romanticizmusba” öltöztetett magyar parasztot, akit később teljesen le akarnak vetkőztetni. Kiderül róla, hogy műveletlen, mert nincs osztályharcos szemlélete, szentimentális, mert nincs érzéke a talajtalan proletár-tárgyilagosságához, nem tud jól gazdálkodni, mert nincs kedve dolgozni a keleti végtelenben elvező gabonamennyiségek beszolgáltatására, hogy ezzel is hozzájáruljon a nagy orosz szovjethaza dicsőségének, gazdasági prosperitásának fokozásához, amelyre hivatkozva most utolsó lánc földjét is kirántják a lába alól a kolhoz-gazdálkodás jóízített szovjet vezérigazgatói.

Le kell tehát hántani a magyar parasztról a romantikus „mázt”, át kell gyúrni őt a köztudatban valami együgyű, szörke, tartalmatlan emberfajtává, hogy a kommunista megváltozott propaganda szólamain a hangos boldogság álköltőreibe legyen kigörgethető.

De úgy látszik, az idő nagyon sürget, a pontos időrend kimunkálásra már sem türelem, sem mód nincs, és az új hazugságok a tegnapi hamisítások sarkába vágják az ajtót. A tegnapi még a történelmi gondolat ellen parasztrromantikusként, népi forradalmárként kijátszott Petőfit már már detronizálni kell paraszti hősei miatt. A legnagyobb magyar romantikus mesehős, János vitéz a mai események ellen feszülő leghatalmasabb reakciós erő, mert benne a népi bátorság, esszesség, szépség, becület és hűség örök forrásai buzogatják az élő cáfolatot nemzeti létünk düszgöckerű fájának a magyar parasztságnak támadóira. A tegnapi forradalmi eszményt ma időre kell tenni s a propaganda kiköltői a saját nyelvükben haraphatnak, ha nem akarják egyik szavukkal a másikat hazudolni.

A magyarországi kommunista taktika megzavarodott, mert körméregetek a feladatok. S hiába sűti ki János vitézről, hogy sohasem volt, sohasem élt, csak a költői fantázia szülte, mert ott áll mellette Toldi Miklós, a magyar valóságok nagy költőjének, Arany Jánosnak hőse, aki még az őt alkotó zsenit is zavarba hozná, mert a történeti kutatás fényében sokkal hatalmasabb, ragyogóbb, valódi hős, mint akiről Arany az

ilosvai-féle hagyomány alapján tudott. Mályusz Elemér kutatásai nyomán tudjuk, hogy Toldi Miklós előbb az esztergomi érsek fegyvereseinek a parancsnoka volt, aztán annak a nemzetközi hadseregnek a vezére lett, amely Societas Alba néven — túlnyomórészt angol-zsidóskorból, egyharmad részben magyarokból szervezve — a cividó kis orsz hercegségek és városállamok földjén tartott szolgálatot.

Toldi is egyike volt azoknak a messze századokra bevilágító, embermagaságnál nagyobb kalandóknak a condottieriknek, akiknek lovaszobra fel-feimerül az olasz renaissance szingzagad világából. Így Toldi alakja sokkal nagyobb látványt nyit, mint amekkorát a kései képzelet nyit meg alakja mögött és szerepében nagyobb képviselést nyer az a régi magyar fagyogás, amelyet Arany óvatos képzelettel festett főhőse köré. Amint Szerb Antal írja, e népmondai hősek maradt, melyről jött lovas- valóságos életében több a regényes elem, mint amit a képzelet reá tudott fakni.

Amint a Toldi-peldából is látjuk, a magyar nép mély rétegeiben képviselve van a magyar mult sok-sok történelmi értéke és hiába próbálják most ez ellen a réteg ellen a jobb sorsa érdemes, tulajdonképpen nagy rész ugyanebből a népből származó, de mai életformájában alig szűzeves multra visszatekintő, gyérhagyományú ipari munkásságot kijátszani. Ezzel csak a magyar élet felszínét hasogatják össze, de mélyében ott maradnak a parasztság örök erőforrásai és hosszú századok alatt beürösödött nemes lelki tartalécai.

Es ti, fiatal barátaim, ha itt idegen földön magyar műveltunkat akarjátok felidézni és nemcsak könyvélmények, hanem közvetlen megélesek nyomán is át szeretnétek élni azokat a hatásokat, amelyekben egy magyar fiatalnak otthon, Magyarországon az egyetemes magyar sors katalanában része van, beszédben, tréfában, észjárásban, mesében, dalban, zenében, világszemléletben, a természettel és az idegen erőszakkal való vívódásban, nyissátok meg a lelketeket az igaz magyar könyv, az igazi magyar zene és az igazi magyar szándékok előtt. Fogadjátok lelketekbe, vessétek az elmétekbe a mély-magyarság üzeneteit. És mert a magyar művészek felé nemcsak ritka szellemi élmények, hanem az élet közvetlen napi élményei is elvezetnek, keressétek és kövessétek azokat a társatokat, akikben ezek a mély magyarság-élmékek a legtisztábban lobognak felétek.

A magyarsághoz tartozás lelki kérdés. De a lélek nem a felületek változó tükrösillogásában, hanem a mélységek nagy, örök-egy szieneiben mutatja meg arculatát; amikor a magyarságot keresitek, haladjatok a mélységek felé.

A mély-magyarságra vonatkozó fejtegetéseinket Juliánusszal kezdtem. Engedjétek meg, hogy azzal az élménnyel fejezzem be, amelyet néhány hete egy magyar istentisztelet adott nekem.

Már az istentisztelet elején feltűnt nekem, milyen sokan vagyunk. Többen, mint a kis egyházközésg egész lélekszáma. És még mindig jönnek, ismeretlenek, rég nem látottak. Magyarok, akik vallási különbség nélkül jöttek oda az istentiszteletra.

Á prédikáció alatt azonban mindent megértettem. A lelkipásztor, szép szál, derék székyes ember úgy szólt a gyülekezetéhez, mintha a Hargita ormáról adna nevelő leckét sokat próbáltatott népének. Izes magyar

beszédében a szinompás képek eleven sora idézte elénk a magyar igemagyarázat legszebb hazai emlékeit, mély embersége, magyar közöségélményből fakadó vigasztalása előtt megnyitlak a lelkek és fenntartás nélkül fogadták magukba az Isten felé teregető gyönyörű magyar ígket. Ez a kiváló, a székely fajta mélyéből jövő lelkipásztor elérte azt, amire minden jelenlevő vágyott: forrásává vált a magyar testvéreit magyar mivoltukban megtartó élmények egész sorának.

Magyar fiatalok, Ismeretlen Légio Ankarától Londonig, Salzburgtól Washingtonig szétszört magyarjai, ha körülnéztek magatok között, mindenütt leltek ilyen, a magyar népi élet mélységeiből jött társakat. Nyilják meg a lelketek előttük és keressétek együtt az utat a magyar lélek mélységei, a mély-magyarország felé.

NYUGAT SZELLEMI UTAIN

Ha néha-néha magyarországi lapok kerülnek a kezembe, úgy olvasom őket, mint valami távoli üzenetet, amelyet — talán a ciklirő szándéka ellenére — rejtjelezve, a valódi mondanivalót a sorok közé, leplező szavak alá rejtve bújtatva irt egy rég nem látott kedves ismerős. Minden cikket végigolvasok, minden hirdetést, mozi-reklámot végigböngészek és így próbálom kihámozni magammak azt a magyar gondolkozást, amely minden hangos politikai reklám, minden hivatalosan megfestett színlal ellenkező hatáskeltése dacára ott él a lüktető, manapság nagyon is fájdalmas lüktető magyar élet mélyén.

Sok minden megváltozott az alatt a három esztendő alatt, amióta csak távoli üzenetek formájában vagyunk kapcsolatban a hazai magyar élettel. Az egész társadalom felborult, diluviális erők, külső hatalmi lökések egyik társadalmi réteget a másik után vetették a mélybe s a helyükbe nem a magyar fajta egészséges kiválasztás után felülre kerülő, tehetséges népiszármazásu százazrei jönnek, hanem a könnyen alkalmazkodó, magyar érdeket hamar elkockázó, vegyes párhordalék. Napról-napra sülyed a magyar élet színvonala, s ez világosan meglátszik a sajtó arcukatán.

Ezzel a sülyedéssel párhuzamosan halad egy másik folyamat, amely szintén megmutatkozik a hazai sajtó tükrében. Amióta szerencsétlen hazánkat egyoldaluan kiszolgáltatták az egyik győztes hatalomnak, Magyarországot szellemi téren is bevonták a keleti „kulturkörbe”. Igaz ugyan, hogy bizonyos, mély egytetemes műveltségű rétegek mindent megtesznek a nyugati műveltségi kapcsolatok fenntartására, de ez a legtöbb esetben azzal jár, hogy az illetők politikai szempontból egyre gyanusabbak lesznek s ha nem hagyják abba a munkájukat, előbb-utóbb beléjükötnek. Akkor pedig végük. A nyugati kapcsolatok ápolására különben sincs papír, csak igen kis mennyiségben, s ha van is, gondolni kell a kommunista nyomdászok nagyfoku érzékenységére. Másrészt olyan nagy a párt-sajtó, a pártirodalom szervezete és termelése, hogy a nyugati hangok szinte teljesen elvesznek benne.

Ha valaki most a magyarországi sajtó szókincsét statisztikai módszerrel feldolgozná és összehasonlitaná a háboru előtti magyar sajtó nyelvzetével, világos képet kapna a magyar közgondolkodás megdöbentő elproletárosodásáról, amelyet világosabban elközönségesedésnek nevezhetnénk.

Egyes hiszékenyek ezt azzal próbálják magyarázni, hogy ez a forradalom természetes velejárója. Ezek azonban elfelejtik, hogy Magyarországon ma nem a magyar nép forradalma játszódik le, hanem egy kom-

munista párdiktatura terroruralma. S a kulturális változás jól kiszámított terv szerint történik: egyre több orosz könyv jelenik meg magyar nyelven, egyre több orosz filmet játszanak országsszerte s hogy az orosz-nyelvűség ne legyen akadály, egyre több oroszországi ösztöndíj gondoskodik a magyar ifjúság és egyre több oroszországi kényszermunkahely a széles népi rétegek elszilávosításáról.

Hogy pedig ezt a tisztán orosz és kommunista irányba terelő egyoldalú befolyásolást semmi se zavarja, egyik csapás a másik után vég bele a nemzeti lélek eleven testébe és szabadlajka benne az izmoktól és idegszálakait, amelyek a magyar nemzeti lelket Nyugat nagy szellemi erőközpontjaihoz kötik. Legelőször a vasfüggöny zárta el az egész magyarságot a közvetlen nyugati kapcsolatok lehetőségétől: külföldi utakra csak megbízható kommunisták mehettek. Néhány eltérő eset csak porhintés volt a világ szemébe. Ezzel egyidőben indult meg az orosz termékek terjesztése; a magyar iskolákban az orosz nyelvtanítás bevezetése; ez az áramlás automatikusan kiszorított a mozi-és színházi műsorból, a sajtóból és a rádióból, a könyvjegyzékekből és tantervekből egy sereg nyugati nyelvi és műveltségi elemet. Később élesedik a harc: kitiltják az amerikai filmeket, mert „erkölcsellenesek”, megszüntetnek német nyelvi és irodalmi tanszékeket, mert — egyes sajtóhangok szerint — a németek e tanszékeken keresztül hatoltak be a magyar szellemi életbe. Ez különben is olcsó vállalkozás, mert nincs, aki a világban szót emeljen ellene, viszont jó kezdett a többi nyugati tanszékek megszüntetésére, illetve „megbízható” tanárokkal való megrakására.

Végül jön a nagy vállalkozás: szét kell zúzni az egyházi iskolák rendszerét, mert a legfontosabb, nyugathoz kötő szellemi kapcsolat a kereszténység, amelyben minden nyugatról érkező hatás egy állandó erkölcsi és eszmei értékrendbe illeszthető helyezkedik el a magyar nemzeti művelődés világában. A sajtó és a rádió után az irodalomba tört be a kommunista politikai uralom, aztán az iskolák tépték el a nyugati kultúra forrásaitól. Nem messze az idő, amikor a templomban is elküldi propaganda-osztagait.

Mindez pedig abban az országban történik, amelynek népe, amióta csak a Kárpátok ölében hazára talált, egész történelmi folyamán kétédes, szünet és lankadás nélkül nyugati kultúrája számára épített otthonot. Jöhettek tatár és török dúlások végtelenné látszó sorozata, jöhettek az idegen uralmi törekvések kegyes megpróbáltatásokkal rakott, súlyos századai, végtelen türellemmel lankadatlan buzgalommal, a kiolthatatlan, mely szerelem örök újrakezdő képességeivel küldte legjobb fiait nyugatra, mert érezte a kultúráj véle szemben támasztott követelményeit, érezte a táj nyugathoz tartozását és elfogadva a hazául választott táj parancsát, elfogadta nyugati értékrendszerét.

Ez a keletről jött nép nyugati eszméinek hirdetője lett összes szomszédal felé s amikor egy konzervatív idegen rendszer légmentesen el akarta zúzni a haladó nyugattól, diákjai átszöktek a határon, hogy eljussanak a távoli, nagy szellemi központokba és diákokból magiszterekké, professzorokká nőve, könyveiket nyugati nyomdákban nyomatták ki és szállították haza kerülővel a világtól elzárt nemzet szellemi ellenállásának felújítására.

Nem kétséges, hogy a magyarság most is nyugati népe, nem kétséges, hogy a tegnap még kutatók, írók, művészek, ösztöndíjas diákok, Col-

legium Hungaricum-ok, idegennyelvű folyóiratok, könyvek munkájának millió százával nyugathoz kötött ország, most is nyugati szellemi társa, most is nyugatról várja holnapja igéit. Az sem kétséges, hogy maga erejéből nem tarthatván összekötetést a világgal, főként, nyugaton élő fiatalok várja azt, hogy e feladatokat betöltsük, a magyar szellemiség új nyugati kapcsolatainak rendszerét képezzük és szellemileg egyre alacsonyabb színvonalra nyomott országunkat egy új fejlődésben erjedő világ népei közé a legrovidebb időn belül az öt nagy talentumai, történelmi értékei és erkölcsi minősége alapján megillető, méltó helyre vezessük.

Azt kérdezhette talán valaki, hogy lehet a mély magyarság megtartó, magyarságunkban megőrző elvét összeegyeztetni a nyugati műveltségbe kapcsolódás, alkalmazkodás, háladást, tehát változást követelő parancsával? Hogyan lehet otthon a nyugaton élő, minden hazai forrástól elszakadt szellemi ember Németh László követelménye szerint a „saját falujában” ugyanakkor, amikor idegen környezetben él, világvárosokban, nemzetközi foyrakban, ezer kilométerekben, idegen valutákban gondolkodik, idegen társadalmi szokások szerint kénytelen élni és még az álmában felszabaduló, tudatalattit énjét is rajtakapja az idegennyelvű társalgás?

Nem riadunk meg a kérdéstől, válaszolni fogunk rá. De engedje meg az olvasó, hogy előrebocsássuk azokat a válaszokat, amelyeket a magyar történelmi sors nagy nyugatjáró magyarjai életük példájával adtak erre a kései kérdésre.

A mi válaszuk az övéké után következik.

Ha most megjelenne szomorú magyar világunkban és megállana komor méltósága városligeti szobra előtt, nem ismerne rá a Bélák francia kapcsolatokkal erősített magyar birodalmának hatalmas népére, de még sajátmagára sem. Mert az a szobor minden szépsége ellenére is az azt alkotó korszak sötétben tapogatozását fejezi ki a Névtelen személye tekintetében. A Névtelenről már sokat tudunk a szobor megalkotása óta: tudjuk, hogy a párisi egyetemen tanult, magiszter lett és onnan hazatérve a királyi udvar egyik díszvé emelkedett. Még Budáról is levelez tudós külföldi barátjaival és büszke önértéssel dolgozik feladatán: meg kell írnia a magyarok történetét.

A feladat még bizonyára Párisban merült fel alkotó képzelete előtt. A legizgalmasabb regénytémákkal vetekszik ennek a fiatal, gazdag kultúrájú, keletről jött pap-tudósnak a párisi élete. Vajon mit gondolhatott erre a Szajna partján, amikor sétája ugyanazonok a nyomokon vitte előtte, ahol több mint egy félévezrede a hun-magyar monádák hatalmas világ-hódító testvérnépének lovasait itatták szomjas paripákkal? Anonymus bizonyára gondolt az előtte ott járt hun rokonokra, hiszen a krónikákból ismerte történetüket, ismerte a hun-magyar rokonság monáidit. Műve, a Gesta Ungarorum a tudós pap és a keleti magyar sok-sok belső csatájának érdekes, tanulságos eredménye. A Névtelen tolla alatt a magyar történet dus színekben pompázó, csillogó lovagi históriává alakult: fényes hadjáratok, gazdag fejedelmek, dinasztiaikhoz hasonló nemzetségeket alapító hűbéres nagyrakora sora vonul végig lapjain. A párisi magiszter magával hozza magyar földre a francia élet napuságos és élénk színeit, s a Feszty-körképben később ecsettel is megörökített párdúcos Árpád és népe honfoglalásáról ő adja az első ragyogó képsorozatot.

P. dictus magister: ennyi csak, ami a korszak kötelező tudós szerény-ségével magát meg nem nevező pap-historikus személyét illetően a Gestá-ban bennefoglaltatik. De akár Péter, az őbudai prépost rejtőzik e név mögött, akár más, akár II. akár III. Béla király jegyzője volt, egy bizonyos: jellemében a jövőt formáló magyar akarat és a nemzeti sors mélységeinek hagyományi ajándéka eszményi ötvözetben vannak a kor leghaladottabb tudományos gondolkodásmódjával. Tagadja ugyan, mert kora ezt kívánja tőle, hogy bármit is adna az országban szertejáró énekmondók megbizhatatlan énekeire, de végső eredményben maga is onnan merít, a nemzedékek óta öröklődő szájhagyomány mondai világából. A Névtelen menti át a honfoglalás kori monadokör kincseit, rejtjezi őket a nyugati krónikáiról korabeli módszerével és foglalja össze a francia stiliáris követelmények szerint könnyed, világos, magávalragadó, színes képsorozattá.

A párisi magister nem vesztette el önmagát: az évek, amelyeket idegenben töltött, megtisztították látását, kiszélesítették műveltségét, felvértezték a francia szellem elegáns írói stílusával, de nem tudták kicserélni lelkét, amelyben kitörölhetetlenül ott éltek a magyar néphagyomány történeti multunkat őrző emlékei.

Anonymus, a nagy Névtelen az első magyar szellemi ember, akiben a mély-magyarság és az igazi európaiság tökéletes összhangban olvadt össze.

München utcáin jártamban volt alkalmam megkapni a magyar múlt másik választát a feltett kérdésre.

Az egyetem felől jöttem s ilyenkor be-be szoktam nézni a környező könyvkereskedésekbe. Régi tapasztalatom ugyanis, hogy a nyugati országok antikváriumiái tele vannak kincset érő magyar anyaggal, régi könyvekkel, szótárakkal, idegen szerzők magyar tárgyú regényeivel, szindarabjaival, magyar vonatkozású régi metszetekkel nem utolsó sorban pedig felmérhetetlen értékű, Magyarországot ábrázoló térképanyaggal. A magyar multnak odahaza alig-alig található emlékei itt gardámban hevernek az antikváriumok mélyén, s ami a mi országunkban, és pedig éppen a jelenleg Magyarországot alkotó országrészekben a török pusztítás következtében legnagyobb mértékben megsemmisült, itt gazdag bőség-gel, nyilvános könyvkereskedelmi forgalomban vár a vevőre.

Eppen egy antikváriumban voltam és meglepődötten forgattam azt az 1634-ből származó remek kis pergamentkötésű Elzevir-kiadást, amelyben Magyarország történetét, egyházi, politikai és katonai szervezetét ismerteti ékes latin nyelven a tudós szerző. A kereskedő, látva örömmel, amit a könyv igen borsos ára sem tudott elvenni, hamarosan néhány térképet rakott elem a pultra:

— Régi magyar térképek, Ortelius-kiadás... —

Ferdeklödvé lapoztam végig őket. Lassanként különös izgalom fogott el: a XVI. századi Magyarország és Erdély egykoru térképeit nyitogatták kíváncsi ujjaim. Különös érzés volt, itt, egy idegen könyvkereskedésben nyitogatni magyar helyneveinket, követni hegyeink és folyóink vonalát és az egykoru térképész munkáját emlékeztetben összehasonlítani a Koutowicz-és Telesi-térképek legújabb kiadásával.

Ahogy szememmel végigfutottam a latin szövegen, megakadt a szemem a „clarissimus vir Joannes Sambucus” nevén, aki a magyar térkép-

anyagot összeállította, a helyneveket feljegyezte és latin, valamint német párhuzamokkal kiegészítette.

Ez a nagyírú tudós, Zsámboki János (1531—1584), akit a kortársak a humanistának kijáró latin néven Sambucusnak emlegetnek az egész akkori tudományos irodalomban, a korszak egyik legnagyobb humanista polihisztorja volt, orvos, régiséggyűjtő, történész, geográfus, nyelvész és klasszikus szövegek kiadója egyben. Kapcsolatban volt a kor összes európai szellemi fellegráival, nyilvántartották működését Hágában éppen úgy, mint Rómában, Bécsben, Párisban vagy Londonban. S ez a kiváló elme, akinek híres emblema-gyűjteményéből még Shakespeare is merített, és aki abban a korban a legtöbb dicsőséget hozta a magyar névre, egyik fő kötelességének azt tekintette, hogy hazája képét, hegyeit, folyóit, népe arcvonásait belerajzolja az európai művelődés emlékeinek sorozatába.

A humanista latin neve mögött igazi magyar tudós élt és működött és művein át még századok után is előbukkan nyugat könyvtáraiban és gyűjteményeiben, hogy egy ma nyugattól elzart nép igazi szellemi ho-vartartozását bizonyítsa a feledékeny utókor előtt.

Ugyanezek a századok, a magyar vajadások és megpróbáltatások leghatalmasabb századai, más példákkal is formázzák előttünk a mély-magyarság és európaiság különös, de szervesen összetartozó Jánuszarcának élő, emberi valóságát.

A magyar protestánsizmus története tele van ilyen példákkal. Köztudomású, hogy a reformáció új igazságait külföldi egyetemeken járt teológusaink hozták magyar földre és ők voltak azok, akik a legelső nyomtatott magyar nyelvű biblíával és a könyvnyomtatás más friss termékeivel kezükben felszántották és bevetették a magyar néplelek mélyeibe. A reformáció gyors elterjedése mutatja az új hittelemek prédikátorainak szellemi fölényét, amelyben Nyugat legújabb érvei összekapcsolódtak az egyházszervezés és ismeretterjesztés akkori legmodernebb formáival.

A változó sors majdnem minden magyar protestáns prédikátort két-laki életre kényszerít: egyik estendő még Magyarországon találja az „új vallás” hirdetőjét, a másik évben már egy külföldi tanszéken ad elő. Az 1504 körül született Sylvester Jánost, aki az Új-Szövetséget a leg-zengzetesebb, népi nyelven fordította magyarra, egyszerű magyaror-szági munkálkodása után a bécsi egyetem falai fogadják be, hogy azután további vándorlása folyamán a nyugati országokban végtelosen nyoma vesszen. Viszont az európai látókörű, gazdag műveltségű Bornemisza Péter (1535—1585) francia-és olaszországi tanulmányútján hazakerül, nyomdát alapít, hitvitákat folytat s közben, mint a gyűjtő szellem első magyarföldi apostola, lefordítja nyelvünkre az Elektrát.

De az a három, akiben a magyar protestánsizmus az önmagunk belső mivoltát és már-már démonian győtrő európai igényével való küzdelemnek egész Ady Endréig a legnagyobb tanult állította a nemzeteket meg-mérő, világlelfeletti Bíró elé, a következő XVII. században élt gyötrelmes életét. Ez a három: Szenci Molnár Albert, Apáczai Csere János és Misz-tófalusi Kis Miklós.

Szenci Molnár (1574—1634) „az irodalom szenvedélyének tán első rabja magyar fajunkból”, ahogy Négyessy László mondta. A pozsony-

megyei Szenc szülötte előbb Debrecenbe kerül, aztán a kolduszegény parasztyerek egy garas nélküli vág neki Nyugat országutainak, hogy a Debrecenben beléoltott igazság- és tudásomzajt a legelső forrásköből csillapítsa. Wittenbergben magyar ifjak fogadják, támogatják is, de menni kell tovább. Heidelberg, Strassburg, Genf, aztán Róma utcáit tapossa fáradhatatlan lába. Rómában az ott tanuló magyar kispapok szívesen fogadják és megvendégelik honfitársukat. Aztán megy vissza Heidelbergbe: pestis fogadja, de ő nem riad. Végül megelégését elveszítve hazajön.

Itt kóborol, de közben érik a mű: megírja latin-magyar szótárát és elmegy Prágába, hogy felajánlja Rudolf császárnak (1604). Honoráriuma egyáltalán nevet is ad neki a tudósok körében: Kepler Jánosnál, a csillagok mágusánál tölti prágai napjait.

A szótárral megépítette a hid első pilléréit magyar népe és a nyugat között. Prágát követő marburgi tartózkodása alatt száz nap alatt százötven zoltárt fordít magyarra és ezzel bekapcsolja lelküket az európai protestántizmus énekegyüttesébe (1607). Bámulatos gyorsasággal kijavítja újra kiadja Károli bibliafordítását (1608) és megírja magyar grammatikáját (1610) idegenek és hazajelöltek használatára.

Híába hívták haza, nem ment. Idegenben munkálkodva szolgálta nemzetét, mert az akkor létező Magyarországra hazamenni azt jelentette volna, hogy le kell mondania a lelkében élő eszményi Magyarországról. Sorsunk e döbbenetes hasonlóságú előfutára a nyugat segítségével akarja ismét nyugattá tenni a szétzúzott, elbarbárosított Magyarországot. Magyar könyveit német fejedelmek és német könyvkiadók kegyes támogatásából adta ki. Eleteinek öröme az volt, ha idegen fejedelmek tudósok és egyházi tekintélyek elismerték a magyarság szellemi értékét.

Aztán mégis csak hazakerült: otthonra vágyik, asszony és gyermek emberi sorsközelséget sugárzó meleg szeretetére. De mert a szülőföld csak egy falusi parókiát ad neki, szellemi igényei megint külföldre hajtják. Németországban azonban a harmincéves háború dühöng, s a szerencsétlen Szenci Molnárt Tilly zsoldosa Heidelbergben elfogják és szörnyen megkínözzák. A szellem és csodálatos kalandora azonban, mint egy élő műhely dolgozik tovább: prédikációs gyűjteményt fordít, imádságos könyvet ültet át magyarra, végül elkészíti Kálvin János Institúciójának magyar tolmácsolását (1624).

Még Kolozsvárról van rá adatunk: öreg nyomorog, de dolgozik tovább. A hidat, amelyen később boldog hemzsedékek jártak Hungária földjéről a szabad Európa és a távoli világ szellemi partjaira, már nem láthatta meg. De pilléren fel van jegyezve a neve ennek a nagy nyugtalannak, aki lelkében egy egész korszak helyett rendezte be a magyar és európai szellemiség ötvösműhelyét.

A másik nagy példa, Apáczai Csere János (1625–1659). Őt Hollandiába küldte ki a protestántizmus ismeretszomszja. S míg a kis ország körül a harmincéves háború dühöngött, benn négy egyetem, Leyden, Utrecht, Franeker és Groningen, majd pedig Hardewijk építette ki a tudomány nemzetközi testvériségét. Apáczai Csere, a brassómezei jobbágyfi Geleji Katona támogatásával kerül Gyulafehérvárról Hardewijkbe, ahol ő lesz az első magyar teológiai doktor. Az a szellemi környezet, amelyben Grotius tanítja a természetjogot, amely Descartes-nak nyújt otthont

száműzetésében és segít Bayle-nek kibocsátani hatalmas szótárát, ott tartogatja Spinozát is az üvegkőszűrülés és egyszerszind a filozófia számára.

Ebből a környezetből tért haza Apáczai Csere János, jöllehet egyes források szerint meghívást kapott az utrechti egyetemre (1634). De már ekkor végbement benne a nagy katarzis: látja hazája rettenetes állapotát, siralmas szellemi és anyagi képet, és tudja, milyen gyógyhatatlan a betegség, mert az országnak nincs ipara, sem kereskedelme, városai szétulvula, polgársága számba sem vehető. Szegyenkezik nyugat előtt „csunyácska” hazájáért.

A gyökerénél akarja megragadni a bajt: új tudást csak új iskolában kaphat a magyar. Míg kell tehát reformálni a magyar iskolát. Az eddigi, grammatikai formákat szajkózó, szeszpélő oktatás helyébe a való ismereteknek kell jönniük: földrajz, természetrajz, orvostudomány, történelem legyenek az új tantárgyak a holnapi magyarság iskoláiban.

Magyar Encyclopaediájában (1644) ezt az új anyagot fogja össze tanterve számára. S érezve, hogy egy ember ereje nem elegendő szellemi élet teremtésére, nyugat nagy humanista tudós-kollégiumainak példáját új tudományos szervezet terve rajzoldják ki képzeletében: A magyar nemzetben immár elvégtére egy akadémia felállításának módja és formája (1658) címen elsőnek kiáltja világgá egy magyar tudományos akadémia gondolatát.

De ugyanaz a nyugatlan sürgetés, amelyet a fenti címben az „immár elvégtére” még hosszú ideig nekiszeg az a késő nemzedékek mellétek, saját kortársaival is szembeállítja őt. Egyházi feletteseivel összeütközik, áthelyezik egy kisebb iskolához s néhány évre rá tüdőbajban pusztul el a magyar géniusz egyik legmélyebb tűz virága.

A harmadik nagy tanulsága a protestáns korszaknak Misztófalusi Kis Miklós (1650–1702). Őt azért küldték ki Erdélyből Hollandiába, hogy ott mint teológusdiák egy magyar biblia nyomásnál felügyeljen. De az új légkör, a betűk különös, újajzalmu világa megragadta a képzeletét, s visszamélkezte a még ilyen primitív kiállítású magyar könyvekre, elhatározta, elhagyja teológus pályáját és nyomdász lesz. Mesterember, aki művészi munkát, művészi magyar könyvet ad a világnak.

Hamarosan kitanulta a mesterséget. Finom ujjai alól remekül metszett betűk kerültek ki. Betűinek, címtábláinak hamarosan messze földön híre ment s a flórenci nagyherceg, a pápai udvar, de még a távoli georgiai fejedelem is nála rendelnek betűket. Előtte a ragyogó jövő.

Ekkor eszébe jut Erdély, a magyar könyvek szomorú állapota, leveleket ír haza s az első szives biztató szóra feleségét, minden vagyonát, egész műhelyberendezését, könyveit nehéz szerelkekre rakatva, hatalmas keretűtön lopakodik be a Bécs árnyékában s a török torkában vergődő Erdélybe.

Mindenét elhozta és lerakta Erdély ölébe. Lázás buzgalommal fog hozzá a munkához, rövid idő alatt közel száz könyvet ad ki, köztük tankönyveket is, abban a művészi formában, amelyet nyugaton megszokott.

De irigység, rosszakarat és rövidlátás hamarosan megmérgezik az életét, perbe fogják az eklézsia megsértése miatt, meghurcolják, elítélik nyilvános bocsánatkérésre és megtörik a lelkét a finom érzékenységu művészembernek. Halálában odakerült a házsongárdi temetőbe Apáczai

Csere János mellé. Ugyanabba a temetőbe, ahol könyveit is elégették elítélésük után.

Miért hoztuk fel e tragikus példákat, miért eszeltük a valóság mélytónusú színeivel e nagy áldozatok megrendítő sorsörténetét? Az volt a célunk, hogy megvilágítsuk: nyugat hatása sohasem elidegenítő az igazi, mélyről jött magyar szellemi ember számára, hanem éppen az a szükséges erő, amely a magyar géniusz a saját sorsfeladataival szembe fordítja és háború, pestisek, idegenuldas, szegénység, kicsinyes marakodások és a méltatlanok minden támadása, hálátlansága és korlátoltsága ellenére is, Nyugat minden mézével megrakodva a kellő időben hazavezérli, hogy hívó lélekkel fogadja sorsát, amely talán csak keserűséget ad, talán századrészét sem nyújtja a külföld korábbi elismerésének, de mégis ott a magvetés lehetősége, mert ott van a magyar lélek talaja.

Magyarságunk e három csillagát a magyar parasztság ismeretlen mélységei röpitették nyugat egére. Pályájuk végző szakaszán, szétrobbant meteor tűzijátékához hasonlóan ismét a szomorú magyar éjszaka örökre világító fényes példáiá válnak.

Amde a következő korszaknak, a katolikus restauráció korának is megvan a nagy tanulsága számunkra. E kor évszázadokra kiemelkedő vezéralakja, Pázmány Péter (1570—1637) biboros, esztergomi érsek, református szülők gyermekeként katolikus hitre térve hamarosan tagja lesz a jezsuita rend nemzetekföltölti harci közösségének. Gyermekifjúként elhagyja hazáját s Bécs, Róma lesznek nevelőállomásai. Már fiatal fővel, 28 éves korában gráci egyetemi tanár, aztán Bécs és Krakkó várják termékeny munkára. Végre 1608-ban véglegesen hazakerül.

S ez a kora ifjúságától idegen környezetben nevelkedett, feszülő temperamentumu, fiatal jezsuita tudós és hitvitázó, aki Kempis Tamásnak a Krisztus követéséről szóló művét hozza (1604) ékes magyar fordításban nyugatról, és a kor divatja szerint egy új, barokkos díszletű irodalmi nyelvet honosít meg, itthon, a magyar élet gyakorlatában megdöbbenve hajol a nemzeti sors riasztó mélységei fölé és megpillantja azt a valóságot, amely elől kitérni lehetetlen, amelyre nincs orvosság: a két kő közt őröldség végetét.

Ez a felismerés nyitja meg lelkében az ajtót annak a gyermeknek a számára, aki a nagyváradi szülői háztól Kolozsváron keresztül került a jezsuita novicius idegenbe vezető útjára. Ez az örök gyermek szűt kér magának a nagy szombati rezidencián s az alkotó Pázmány ugyanabban a keleti magyar nyelvjárásban írja meg műveit, sőt ugyanezt a nyelvezetet követeli meg dunántúli származású és nyugati tájnyelvi változatokban írogató papjaitól is, mint amilyen például a Károli-féle bibliafordítás is megjelent. Az a szellemiség, amely Károliólt Pázmányig ivel át, nemcsak nyelvényben, hanem a gondolkodás módjában, a világ dolgainak és a magyar élet örökeinek megítélésében is, teremt meg az egységes magyar irodalmi nyelvet, de azt az egységes magyar világnézetet is, amely azt a nagy magyart minden vallási különbség, minden helyzeti és hitválsági eltérés ellenére is a korszak nagy protestáns fejedelmével, a nézete és vallása szabadságáért egyaránt tusakodó Bethlen Gáborral a nagy magyar kérdések tekintetében összhangzó álláspontra vezet.

Ezzel az állásponttal teljesen összhangzó Pázmány Péter sorspályája is. Az akkor diadalmasan feltámadó katolicizmus nagy nemzetközi hatalmának ő a magyarországi képviselője. De ebben a szerepében az a kemény, hajthatatlan meggyőződés vezet, hogy a magyarságot egységesen kapcsolja be a nagy katolikus világ szigorú felelősséggel rendezett, de ezért bizonyos védelmet is nyújtó rendszerébe. Nem nyugaton akar karriert elérni, hanem a saját nemzetet akarja felemelni egy új középkor fényes ragyogásába. Ha nagy műve, a Kautz (1613) történetesen nem magyarul jelenik meg, ma az ellenreformáció korának egyik legjelentősebb irodalmi alkotásaként tartja számon az egyetemes irodalomtörténet. Pázmány azonban a magyar életbe építette bele ősszes nagy képességeit: hatalmas tudását, pompás díszletkáját, remek írói stílusát, gazdag, eleven képeit és hasonlatait, görgetegesen felmorajló, majd ismét pazar színekben dűskálkódó szókincsét és kifejezési formáit.

Pázmány önmagába sűrítette a kor kultúráját, és mint egy kifogytatlan bőségu edény, szellemi és társadalmi harcban, művekben és intézményekben öntötte szét e gazdag tartalmait egy megpróbált ország népének felemelésére.

A „legnagyobb magyar” Széchenyi István (1791—1860) is nyugatról érkezik, hogy szertevázott, elmaradt fájából azt a búslekedő méltóságú nemzetet formálja ki, amely a népek családjában bizákr nyugalommal és megérdemelten foglalja el a jövőjét biztosító helyet.

A bécsi környezetben még magyarul sem tud. Német a nyelve. Viszont hazaérkezvén, a latinul beszélő rendekkel sem tud tárgyalni, annyira más világban él már. De miután bejárta Angliát, Franciaországot, Belgiumot, közben pedig közvetlen szomszédágunkat, a Balkán-félszigetet és a tévölabbi Kis-Ázsiát is, felismeri különleges helyzetünket, sajátos földrajzi, gazdasági és politikai adottságainkat. Kora szónokló, de mit sem csekély magyarjaival ellentétben törekszik magyarsággal, szinte önmagával küzködve álmódja elő az új, modern Magyarországot. Tettek, tettek, tettek következnek egymásután. Ahol Széchenyi megjelenik, mindenütt az új Magyarország egy-egy alapépítményét dolgoznak a nemzet maguk értékre ébredt tömegei: folyókat szabályoznak, mocsarakat csapolnak, sziklákat robbantanak, hidakat építenek. Vasutvonalak, hajójáratok hordják az élet új adományait, amelyeket távoli világok küldenek a felszabadult magyar föld felé. Egész mérnökmenzdek nő fel utmutatása nyomán. Széchenyi végtelenbe táguult szemhatárán Bécs már csak egy pont, de mögötte könnyen elérhető távolságba került Páris, London és a tengerentúli világ. Az új magyar élet belső hálózata közvetlen kapcsolásra dolgozik a nagy világlejtelődés többi központjával.

S ez a látszatra kozmopolita főnemes adta korának a „Nyelvében él a nemzet” igazságát s tüzte ki ezt a jelmondatot az új magyar tudományosság általa alapított templomának, a Magyar Tudományos Akadémianak homlokzatára. Művei, a Hitel, a Világ és a Stádium, e „nem kézzel írt könyvek” — ahogy Arany János írta Széchenyi-ódjában —, a „Kelet népe” magakereső vívódásával együtt jelzik Széchenyi korának csodálatos szellemi fokozatát.

Es amikor minden alkotása lángba borul és üszökké válik, Zrinyi „Ne bánts a magyart”-ját élő, személyes példájával formázza kortársai

elke: lelke együtt válik el alkotásaitól, nemzete jobb sorsának reményétől és a saját földi pályájának vonalától.

Nyugat felől jött, mint Juliánusz a keleti rokonokhoz és úgy dadogta a boldog viszontlátás örvendő szavait nemzete színe előtt, mint egy, nemzedékek hibájából idegenbe tévedt, de a saját lelke fényénél ismét hazatért, most már minden szépséget fajtájára tékozló, megtért, drága gyermek.

Idézzük végül sorsunk vátesztét, erényeink és büneink csodálatos születtét, Ady Endrét (1877—1918).

Egy hanyatló dzsentri-társadalom küldte el őt nyugatra. Bölcsője körül egymásután dőltek ki a szilágysági ősi nemzetségek százados fái. A vajudó kor őt is egy új életforma bizonytalan keretei közé illesztte: ujságíró pályáján elébe ömlik a felszínes konjunktúra mocsarában fuldokló magyar élet minden megoldatlan miértje.

Es neki kell felelnie egy egész korszak lelkiismeretéként. Neki, a „bajos embernek“, aki már az Illés tüzes szekerén robot az ég felé.

Ady feleletét tudjuk: mélységes emberi fájdalom, bűnökben megpróbált, egyre tisztuló hűsége, a kis botladozó magyar világból kinövő, világot átölelő, kozmikus kisugárzású, Isten-kereső lírája a kor legszebb felelete az örök emberi végzet „Adam, hol vagy?“-ára. És ez az idegenkedést, gyűlöletet és szeretetet egyaránt keltő, korbácsoló szavu énekes, a magyar lét e messzi világok felé „fölföldobott köve“, mindig visszahullik oda, ahonnan vétetett. És bár minden szavában idegen szándékot keresett a magyar földön oly idegen, szükagyú haszonlesők sjsera-hadá, nyugatról jöve tör be pipafüstös világunkba új időknek új dalaival és keresi az újarcu társakat, a szellem és a kar munkásait. Egy egész korszak dobott rá követ. Eszre sem vesszük a sors királyi gesztusát, amelylyel bennünket és az utánunk jövő nemzedékek sorát hódoló menetben vezeti a magyar végzet e páratlanul igazat szölvő Cassandrája tisztele-tére.

A hegláncból, amely bennünket nyugattal összeköt, csak a legmagasabb csucson futott végig a tekintetünk. Ott sem mindegyiken. A lélekidezést folytathatnánk tovább százakat, ezreket küldenek tanukul a ma úgy megcsufolt magyar évszázadok sörsterhes mélyei.

S az ő példájukban találjuk meg a választ arra a kérdésre: hogyan lehetünk hűek a mélymagyarság értékeihez, amikor nyugat utain járva nap mint nap új feladatok megoldására kell vállalkoznunk? Azokat a feladatokat, amelyeket nyugat állít elénk, magyar értelemmel és az egész magyarság sorsára irányuló szándékkal kell megoldanunk. Össze kell gyűjtünk nyugat kincsét és át kell adnunk majd egyszer kifosztott népünknek. De hogy hasznát vehesse, már a gyűjtésben ott kell lennie a mélymagyarság megtartó, az egészséges kiválasztásban irányt-szabó elveinek.

Keletről jöttünk és nyugat lettünk. Nyugatot valljuk hittel és tudattal s kelet formázza nyelvünk és dalunk.

Es az egység adta egész történelmi sorsunk legmélyebb értelmét, ez az egység forrta ki a magyar alkotó mélységes humánumát s aki ezt az egységet megbontja, a magyar nemzeti génusz belső egyensúlyának a

felborítására tesz kísérletet. Minden nemzeti génusz mélyén egy gyermek arca szendereg, és ezt az arcot hordozták a nemzeti génusz leghűségesebb képviselői. S ahogy az Irás szerint megmóndatott, hogy „ne botránkoztasátok meg a kisdedekeket“, ugyanugy meg van tiltva megbotránkoztatni, felháborítani a nemzetek lelke mélyén szendergő gyermekarcok harmóniáját is.

A magyar génusz arcában nyugat és kelet vonásai kitoröhlhetetlenül összeolvadt, kitagadhatatlan alkati elemek létek. Ezeket az elemeket az Isten által elrendelt történelmi végzet forrasziotta egybe.

Vajjon tudják-e azok, akik ezt az alkotást most erőszakkal szét akarják rombolni, hogy milyen reménytelen feladatra vállalkoztak?

A MŰLT ÉS JELEN PÉLDAMUTATÓI

Amikor ezeket a sorokat papírra vetem, jeges, hideg szél zörgeti az ablakomat, téli fagy terül az alvó világra és a szobámban négy fokot mutat a hőmérő a fagyponthoz fölött. Bármerre nézek, didergő embereket látok, de mindez összehasonlíthatatlan azzal a sivár, szomorú kiéltenséggel, amelyet az idegenben eltöltött tél a magyar hontalanoknak osztályrészül juttat. Recsegő-ropogó, düledező baraklakásokban, szegényes tűzelő sápadt, gyenge lángjai mellett tengeti életét most sok-sok ezer magyar. Asszonyok és gyermekek ezrei hervadnak-sorvadnak, férfiak alkotoéere porlik együtt a szélkergette hóval.

Ejfélt után van, tekintetem belemere az asztallámpa bágyadt fényébe, s most megpróbálom megidézni multunkat: hogyan volt régen, amikor éppen ilyen sors üldözte a bujdosó magyart Európa országhatárain át nyugat felé?

Ha sorsunk számára a magyar történelemben párhuzamos jelenségeket keresünk, rövid vizsgálat után érdekes eredményre jutunk. Nyilvánosan arra, hogy a nagy magyar politikai emigrációk kialakulása egybeesik az ország idegen hatalom által történt teljes megszállásának állapotával.

Már a magyar királyság első századaiból is ismerünk példákat az egyéni emigrációra. Vagy a királyi család egyes tagjai vagy pedig a központi hatalommal összeütköző előkelők hagyták el hosszabb-rövidebb időre az országot, ha politikai törekvések túlságosan keresztelkedtek az uralkodó irányzat vonalát. Ezek a külföldjárások azonban megmaradtak a szűkkörű egyéni vállalkozások keretein belül, a távozókat nem követte jelentősebb tömeg, az ország népessége nem csappant meg, s az élet haladt tovább nagyobb zökkenők nélkül. Megesett, hogy a belső fejlődés éppen a távozókat előnyös, mert például a Szent István halálát követő zavaros időköt a megvakított Vászoly fiait, András, Béla és Levente így viszonylag nyugodt körülmények közt vészelték át, tekintélyük növekedett és visszatérve rendezőhathatták és megvédehették a meggyengült országot. Hasonlóképpen ilyen módon menekült meg a magyar történelmi sors későbbi nagy formálói. Hunyadi Mátyás is. Ő ugyan túszként került Prágába, de az öt fogvatartó király hamari halála után teljesen szabadon élt, a belső viszályokban egyre gyengülő ország népe számára a Hunyadi-név egyetlen élő hordozója jelentette a felemelkedés és tisztulás egyetlen reményét, s a származékban élő ifjút ügyes belső politikával és a fegyveres köznemesség támogatásával királynak hozza vissza a nemzet.

Az első emigráció, amikor a bujdosók egyszersmind a nemzet jövőjének egyetlen biztosítékát jelentették, a tatárululás idején (1241 áprilisában) hagyta el az országot. A bujdosó király, IV. Béla és környezete egy katonailag, gazdaságilag és társadalmilag teljesen szétrombolt ország képviselőiként jelentek meg nyugat színe előtt. A nyugaton gazdag, ragyogó, erős államként becsült Magyarország a szerke kóborló tatár csapatok hetek alatt a halál völgyévé tette. Minden ellenállási kísérletet a legkegyetlenebb szigorúsággal torolták meg, s a megtorlás kapcsán elképzelhetetlen arányban irtották a lakosságot. Egész vidékek váltak lakatlanná, a maradék magyarság erők és mocsarak mélyére húzódott, megállt az élet a kevéssel azelőtt még nyugati formák közt fejlődő magyar birodalomban. Nyugaton pedig feljegyezte egy krónikás: „Magyarországot ebben az évben háromszázötvenévi fennállás után megsemmisítették a tatárok.”

De megtörtént a csoda. Ogotáj főkan halála a távoli Ázsiában hatalmas trónviszályokat robbantott ki s a tatárok néhány hét alatt kiűrtették Magyarországot. A visszatérő király nevére előjött a megtretent, szörnyen megrikított nép, új életérő friss hullámai árasztották el Hungária vérszattata mezőit, a hegyek orman nemskóra várak sora szegült szembe a még mindig fenyegető keleti veszedelemmel, mögötte pedig újra pezsdült az élet és a felbuzgó magyar erők az országhatárokon kívül is lerakta a magyar jövő biztosítékait, amennyiben fegyveres ellenőrzése alá helyezte a déli és nyugati országhatárhoz csatlakozó területek nagyrészét.

IV. Béla emigrációja rövidéletű volt, mert hamarosan véget vetett neki a tatárok váratlan kivonulása. De még így is megvan a tanulsága: a magyar sors hivatott formálójának a legelső kínálóközpont pillanatban meg kell ragadnia a lehetőséget az ország ügyeinek kézbevétele, mielőtt méltatlan vagy ellenséges elemek a hatalom birtokába juthatnának, mert a hatalomváltozás utáni korszakban magáratláló magyarság csodálatos erőfejlesztésre képes, ha fejlődését, elrendeződését gátló erők nem érvényesülnek az ország irányításában.

A tatárululás utáni korszak és rövidéletű magyar emigrációt követően hosszú ideig nem találunk hasonló esetet. A mohácsi pusztulás utáni török háborúk és a Béccsel folytatott viaskodások alatt másfél századon keresztül mindig volt egy országész, ahol minden üldözött magyar otthonra talált, ahol minden meghiusult vállalkozás külföldi segítség nélkül is remélhető a folytatását, mert kicsiség ellenére is független volt: Erdély. S míg a másfél százéves küzdelem Erdélyt is felemésztette, rövid idő múlva új csillag támad a magyar égen, benne minden magyar vágy fénye és melege: II. Rákóczi Ferenc.

Rákóczi ügye az egész nemzet ügye volt. Hiába voltak labanckodó magyarok, az európai közvélemény, a későbbi történetírás és a magyar sors kutatói számára a XVIII. század eleje: Rákóczi kora. Még a harc elbukása utáni közvetlen évtizedekben is. Odahaza megbűnő a nemzeti lélek, az országot megszállva tartó idegen csapatok fegyveres zaja tölti be az Európa hangja után sóvárgó magyar füleket.

De felkelt a nemzet legjava, a hétszázados háborúban összekovácsolódott, az önálló magyar államért harcoló elit és hatalmas kerülővel, Lengyelországban keresztül távozik a távolabbi nyugatra. Rákóczi és környezete a szatmári békét (1711) követő esztendőben már Angliában él,

majd egy év múlva Franciaország, a korábbi, de igen bizonytalan szövetséges fogadja be őket. Ot esztendeig élnek a kuruc emigránsok a Napkirály vendégeiként és az az út, amelyet itt megtesznek, a szabadságharc legnemesebb igazolása.

Rákócziék korábbi angliai tartózkodása nyomán néhány támogatás eljut Magyarországra is. Az angol protestánsok nem feledkeznek meg a távolban vergődő hittestvéreikről. Az enyedi iskolának 1712-ben 12 ezer font sterlinget juttatnak és néhány évtized múlva hasonló adomány éri a debreceni kollégiumot is, hogy ez adományok kamataiból még kétszáz év múlva is fedezhessék néhány ott tanuló magyar diák költségeit. A bécsi angol követ a szatmári béke idején tett jelentős szolgálatakat a magyarság jövőjének biztosítása tekintetében. Később azonban a kialakuló hatalmi rendszer elvágja a nemzet nyugati kapcsolatait.

A Rákóczi-emigráció fejlődése kétirányú: az egyik fejlődési vonal a szellem egyre tisztuló, nemesedő útját követi. Ez az út egyéni és már semmi kapcsolatban sincs az emigráció különböző csoportjainak tevékenységével. Ezen az uton jár élete utolsó szakában a magyar, aki elfordulva a francia udvari élet feneketlen erkölcstelenségétől, XIV. Lajos tisztelete és rokonszenve ellenére visszavonul Grosboisba, és a Pascal és Racine szellemét ápoló környezetben szerzetesi életmódot folytat. A kolostor csendjében és megnyugtató magányában új Rákóczi születik: a kuruc csaták képeletgyűjtő, lelkesítő eszménykepebből, a hosszú diplomáciai, politikai és katonai küzdelem vezető taktikussá váló a Keresztreferált tett alázatos követője lesz. Törökországba már ez a Rákóczi érkezik: misztikus elmélkedő, több francia nyelven írt teológiai mű szerzője. A hosszú küzdelem első képviselőjében így tisztul egyetemessé az eszmény s természetesnek találjuk, hogy Rákóczinak, aki Rodostóból is élénk levelezésben állott Grosboisval, halála után szívét, kívánsága szerint, ott helyezik örök nyugalomra.

Ugyanezen az uton jár Rákóczi környezetének Benjáminja, Mikes Kelemen is. Mikes Versaillesban lett azzá, akinek azt később megismerjük. A száműzött Rákóczi franciaországi tartózkodása alatt gondoskodott arról, hogy kísérte a francia udvarban is megállhassa a helyét. Nemes apródjait francia papok és nyelvtanárok oktatták, megismertették őket a kor vezető eszmeáramlataival, irodalmi divattal. Valószínűleg így ismerkedett meg Mikes Kelemen is Madame de Sevigné levélgyűjteményével, amelynek hatására született meg annak a korszaknak egyetlen nagy magyar irodalmi alkotása, a Törökországi Levelek mélyderűjű, gazdag gondolatokat tartalmazó, finom tollal megírt sorozata.

A többiek azonban inkább megszkott katonai pályán haladnak előre és így próbálják kivárni azt az időt, amikor egy új történelmi fordulatban majd cselekvően avatkozhatnak be a magyar események irányításába. A legszebb karriert köztük a nagy Bercsényi Miklós fia, László futja meg Hamarosan a francia hadsereg főfelügyelője, majd Franciaország marsallja lesz (1737). A francia hadseregben már korábban magyar mintára megszervezett könnyű lovasság (cavallerie hongroise) a szabadságharc után új erőkkel bővült és ezek a csapatok étek a vágytól, hogy a régi harcot ismét folytathassák az ország szabadságáért. 1741-ben a Rátky-, Bercsényi- és Eszterházy-cserekek azt is lépik a Rajnát és mint a francia hadsereg elővédeli egész Csehorszáig eljutnak. Az osztrák örökösödési háború további fejlődése azonban eltávolítja őket a magyar határoktól,

s amikor Mária Terézia trónja ismét megszilárdul, ez a fordulat egyszerűen az emigráció politikájának befejeződését is jelenti.

Ezen a fejlődésen, a történelem eseményeinek ismeretében, senki sem csodálkozhatik. A győztes bécsi hajtalom ugyanis nyugati felől széles sávban zárta el az összeroppant országot. A szabadságharc végén már pestis pusztított Rákóczi táborában, s ez a szatmári békét követő években (1708–1715) olyan méreteket öltött, hogy több mint 400 ezer ember lett a járvány áldozata. Ha meggondoljuk, hogy az ország egész lakossága ekkor (Erdéllyel együtt) 2,570,000 fő és Rákóczi hadseregére kb. 80 ezer főre ruggott, amelynek jóréske külföldre bujdosott, s vele együtt a független gondolkodó magyar elit java is, megérthetjük, hogy az aleltsáig, a kiorultság ilyen állapotában, a nagy távolságból dolgozó emigráció gyakorlatilag nem avatkozhatott bele a hazai eseményekbe. Különösen nem akkor, mikor teljes mértékben hiányzott az a politikai háttér, az európai és világeseményeknek az az összjátéka, amelyben a Kárpát-medence és így elsősorban a benne központi helyet elfoglaló magyarság jelentős politikai szerepet kaphatott volna.

Minden mai magyar bujdosónak meg kell ismernie azt a keserű kifakadást, amely Mikes Kelemen tollát elhagyta, amikor Rákóczi fia, József, a bujdosók utolsó reménye 1738-ban meghalt. Mikes ekkor ezt írja:

„Aki minket teremtett, annak legyen meg akarata rajtunk. Ő minket példának tett az egész nemzetünknek és boldogok azok, kik tanulni fognak rajtunk, kik az országgal együtt tartanak, kik fűstök hasonló okból el nem hagyják nemzeteket és örökségeket. Adja Isten, hogy soha senki bennünket ne kövessen és irtózza halljon beszélni a mi hosszas bujdosásunkról.”

Az emberi keserűségnek ez az őszinte, igaz hangja azonban magasabb szempontból nem ad képet a valóságról. Mert a kuruc bujdosók nemcsak a saját korukban, hanem különösen egy évszázad múlva csodálatos példájukkal új erőt öntöttek a nemzetbe, és éppen Mikes egyénisége, a Levelek mély humanuma és forró szülőföldszeretete az 1848–49-ét követő ellenállási korszak leghatalmasabb forrásává vált.

Az a korszak, amely Rákóczi és a kuruc harcok emlékét olyan pártatlan odaadással ápolta, — mert a saját küzdelmeinek emlékét ápolva szembekerült volna az uralkodóval — az 1848–49-évi szabadságharc leverését követő korszak volt, a kuruc költészetet felelevenítő Thaly Kálmán és a Mikes emlékének hódoló Lévy Józsefek kora.

Ezt a hagyományápolást azonban egy nagyon is tevékeny emigráció működése váltotta ki a nemzetből. Kossuth emigrációja az egész Európát behálózta, sőt átterjedt Amerikába is. Amerika már a szabadságharc folyamán élénk figyelemmel kísérte a magyar ügyeket, s a new-yorki magyar kolóniának sikerült elérnie, hogy Taylor köztársasági elnök 1849 júniusában A. Mann Dudley-t titkos megbízottként Magyarországra küldte. Mikor utóbb a bécsi kormány ezt a lépést az osztrák belügyekbe való jogtalan beavatkozásnak minősítette, Daniel Webster külügyminiszter válaszában, amely „Hülseimann-levél” címen világszerte ismeretes, védelmébe vette Kossuth Lajost, megállapítván, hogy az Amerikai Egyesült Államok természetes joga, ha érdeklődéssel kíséri az elnyomatás alól kiszabadulni törekvő európai nemzetek függetlenségét

küzdelmét, hiszen ebben a harcban a saját, szabadságért küzdő múltja egyes fejezeit látja megismétlődni.

Amerika volt az a nagyhatalom, amely aztán Kossuthot kiszájsai fogságából is kiszabadította. 1851-ben Kossuth mint az amerikai kormány vendége hagyja el a Mississipi-gödzsön törökországi szállását. Mielőtt azonban az Újvilágba érkezne, Angliában tesz hódító körutat a magyar szabadságésemény propagálására. Southampton, London, Birmingham, Manchester a főállomások. Aztán hajózik tovább az amerikai partok felé. Mikor 1851 dec. 4-én a new-yorki kikötőbe érkezik, azzal a pillanattal soha nem látott diadalmenet kezdődik az amerikai föld-részen. Költők, filozófusok és államférfiak gazdag tábora tart róla szó-konferenciákat, ódákat, vezércikkek százai zengik nagyságát, a börtönben (1839) elsajátított angol nyelvtudása, ragyogó szónoklatai páratlan diadalokat aratnak Kossuthnak, és mikor az emberi szabadság apostolaként 1851 dec. 30-án a kongresszus mindkét háza előtt bemutatják, tetőpontját éri el az ünneplés. Kossuth úgy indul vissza Európába, hogy talán egy új küzdelem nagy, világpolitikai alapvetéséhez tette meg az első lépéseket.

Ismét Angliába tér vissza. Ott is telepedik meg és 1852 és 1857 közt hatalmas tevékenységet fejt ki a magyar szabadság ügyének propagálására. Szónoki és diplomáciai tevékenysége mindmáig a legragyogóbb teljesítmény az európai emigráció történetében. Valóságilag lenyitgözi az angol közvéleményt. Több mint százöt könyv jelenik meg róla angol nyelven, több ezer cikkben méltatták személyét és politikáját, és százötvenhárom angolnyelvű verset írtak hozzá. A korabeli angol társadalom mint az emberi szabadságjogok bajnokát és a demokrácia egyik legnagyobb képviselőjét tisztelte, az általa reprezentált magyar nemzetet pedig a szláv és germán érdekerületek határán a legfontosabb politikai erőteényezőnek tartotta, amelynek a megerősítése a legelőnyösebb angol-szász érdek, mert mind a Közkeletre irányuló német terjeszkedésnek, mind pedig a Földközi-tengerbe betörni igyekvő orosz imperiaizmusnak a saját, külön fajisága és önálló állami koncepciója alapján a legter-mészetesebb akadályt alkotja.

Egy évtized elteltével olyan jelenségek mutatkoznak, hogy a Habsburg-trón népei számára kedvező alkalom fog nyílni az önálló eszelekvésre. Szükségesnek látszott tehát, hogy Kossuth közelebb kerüljön a magyar politikai küzdőterhez. Amikor Piemont politikája lesz az olasz kérdések kirkristályosító tényezője, a Mazzinival még Londonban megteremtett kapcsolat alapján Kossuth Cavourral is a legközvetlenebb tárgyalásokba bocsátkozik a magyar és olasz katonai együttműködés kérdéseiről. Hamarosan Olaszországba is kerül a magyar emigráció diadalmas múltja vezére, és nem sokára Turinban telepedik le. Itt is hal meg a „turini remete“, ahogyan a teljessen nyílt „sutgó propagánda“ akkoriban Kossuthot emlegette.

Kossuth egyénisége és személyes diadalútja mögött azonban a szabadságharc bukása után külföldre menekült magyar emigráció táborának páratlan tevékenysége állott. Kétségtelen, hogy a diplomáciai munka oroszlanrészet Kossuth végezte el, de az ő munkájának az európai és amerikai politikai életbe való begyökereztetését már egy egész nemzedék legkiválóbbjai hajtották végre. Ezzel az együttműködéssel a más-féleves szabadságharcot végigküzdö, majd az emigrációs tevékenységet világpolitikai arányokban megszervező magyar reformnemzedék a leg-

szebb bizonyosságot adta hatalmas politikai és diplomáciai képességeiről, és döntően járult hozzá ahhoz, hogy odahaza az abszolútizmussal szemben passzív ellenállással védekező ország egysége meg ne bomoljék, az elnyomó hatalommal együttműködők száma ne szaporodjék, és meg-teremtődjék az a hajthatatlan, egységes nemzeti akarat és közvélemény, amelynek élén egy Deák Ferenc puritán bölcsesége fegyvertelenül is kivívhatta az elérhető legnagyobb szabadságot.

Ha végiglapozzuk az 1849 utáni magyar emigráció történetét, az európai szárazföldön két nagy tevékenységi központot ismerünk fel: Páris és Olaszországot. III. Napóleon politikája hosszú ideig jó talajt ad a magyar emigráció tevékenységnek. Sokáig maga Kossuth is bízik egy magyar-francia-olasz politikai szövetség jövőjében. A párisi emigráció vezetői (Szarvady Frigyes, Türr István tábornok, Irányi Daniel, Pázmándy Dénes) széles alapokat teremtenek a magyar-francia barátság számára. Amikor odahaza a nemzet benúnt és nyugattól teljesen elzárva küzd, hogy az egyre inkább gyarmattá süllyedő ország érzékeit, egészséges belső vérkeringését és továbbfejlesztési lehetőségeit megmentse, ők Nyugateurópa legnagyobb szellemi központjában divattá teszik a magyar ügyet. Páris a maga módján fejezi ki rokonszenvét: számtalan magyaros minták szerint szabnak, újsághibákat, folyóirataiban divat lesz magyar problémákról írni, Zichy Mihály és Munkácsy Mihály neve pedig az értékes és igazgatón érdekes kárpátmedencei nemzet nagy művészi képességeit képviseli Páris művészi életében.

A másik központban, Olaszországban politikusok, főleg pedig katonák viszik a szót. Az olasz egységért küzdő Garibaldi vezérkari főnöke, Türr István, Nápoly meghódítása után Nápoly kormányzója lesz, aztán altábornagy, végül II. Viktor Emmánuel szarmysegéde. Az olasz szabadsághárczelmek másik nagy magyar hőse, Tüköry István ezredes, aki Palermo ostromakor mint az elővéd parancsnoka halt hősi halált.

Kossuth olaszországi környezetének legfontosabb tagjai közé tartozik Pulszky Ferenc, a szépeességi szilétésű, később teljesen megmagyarosodott író és politikus, aki feleségét, Walter Terézt, a magyar szabadság ügyéért rajongásig lelkesedő bécsi bankárlányt is Kossuth leglelkesebb hívévé avatja. Ennek a körnek a tagja Helfy Ignác is, aki Allianza címen újságot is adott ki a magyar-olasz együttműködés gondolatának propagálására.

Kossuth angliai tartózkodása befejeztével a szigetország politikája bizonyos változáson ment keresztül a magyar emigráció szempontjából. Az osztrák diplomácia hatására egyre többen látták be, hogy a Monarchia felbomlása a nagy európai erőtjüketben esetleg káros és bizonytalan kimenetelű ingadozás okozhatna, s ezért az angol diplomácia erőfeszítései inkább arra irányultak, hogy a dunai monarchia súlypontja Budapest felé tolódjék el. Ezt támogatta az a tevékenységi is, amellyel az angol tőke a kiegyezés (1867) után a magyar gazdasági élet megszervezésébe bekapcsolódott. A politikai realitások iránt rendkívül érzékeny angol diplomácia tevékenysége ezzel elfordult a magyar emigrációtól és áttevődött a közvetlen magyarországi színtérre, ahol inkább azok a csoportok foglalkoztatták, amelyek az ország tényleges megszervezésének munkáját végezték, tehát a kormányzati munkában cselekvően résztvettek.

Janos

Kossuth diadalainak másik nagy színhelyén már jelentősebb magyar emigráció maradt. Kornis Károly már 1853-ban kiadja a New-Yorkban megjelenő „Magyar Száműzöttek Lapja”-t. Kossuth megbízta, Ujházy László volt sárosi főispán pedig Iowa állam déli részén New-Buda néven magyar telepet szervez, amely hosszú évekig fent is állott. A bevándoroltak közül Xantus Ferenc főhadnagy ragyogó tudományos pályafutása, és Asbóth Sándor őrtábornagy katonai és diplomáciai karrierje magaslik ki. Xantus Ferenc már 1862-ben expedíciót vezet a Sierra Madreba, gazdag kutató munkásságot fejt ki, számos, nagybecsűtő barátot szerez a magyar ügynek, s nagybecsű állatani és növénytaní gyűjtéséből a Magyar Nemzeti Múzeumot is gazdagítja. Asbóth Sándor, New-York nagy városrendezője készíti azokat a tervekét, amelyek szerint később a Manhattan-félsziget világvárosa felépül.

Amikor 1860-ban a kiterő polgárháború a fiatal nagyhatalmat teljesen elszakítja az európai ügyektől, az amerikai magyar emigráció szívvel-lélekkel harcol az északiak modern demokráciájáért. Asbóth Sándor, súlyos sebesülése után, Florida, majd Kentucky állam kormányzója lesz, az 1865-ben meggyilkolt Lincoln elnök utóda, a hallgatag Grant tábornok pedig Asbóthot az Egyesült Államok legmagasabb katonai rangjára emeli. Ezt követően pedig előbb Argentínába, majd pedig Uruguayba küldi követül az amerikai szenátus. Sirja, amelyen Magyarország koronás címere a Lincoln-féle griffmadaras amerikai címerelel egybefonódva van ábrázolva, má is megvan a buenos-ayresi temetőben.

Az amerikai polgárháborúban résztvevő többi magyarok is ragyogóan kitűntették magukat. Vitézségükre jellemző, az akkor állig 4.000 főre rúgó amerikai magyarságból 800-an vettek részt a küzdelemben (köztük kb. 80–100 tiszti) és közülük két altábornagy, öt tábornok, 15 ezredes, 2 alezredes, 14 őrnagy és 15 százados nevet jegyeztek fel az Unió hadtörténelmének lapjai. Köztük többen olyan döntő személyes és parancsnoki érdemeket szereztek, hogy vitézségük és nagy vezetési képességeik elhatározóan befolyásolták az északi unió győzelmének kialakulását.

A magyar szellemi élet nagyjai közül többen osztottak a száműzetés viszontagságaiban. Eötvös József báró, az első felelős magyar miniszterium vallás- és közoktatásügyi minisztere már Batthyány Lajos lemondásakor Münchenbe távozott, így a további forradalmi intézkedésekből kimaradva, már 1851-ben hazatérhetett és később a Deák-politika egyik oszlopa lett. Müncheni tartózkodása alatt írta meg „A XIX. század uralkodó eszméinek hatása az álladalomra” című munkáját, amelyet később az abszolutizmus alatt a Magyar Tudományos Akadémia ki is tüntetett.

Tudott dolog, hogy Kerényi Frigyes költő, Petőfi és Tompa egy költői versenyének harmadik tagja Amerikába távozott. Jósika Miklós báró, az új magyar regény megteremtője Brüsszelben telepedett meg és nagy szeszélyű ellenére is kitartott a szellemi tevékenység mellett. Külföldi lapokba dolgozott, és anyagi viszonyainak rendeződésével párhuzamosan egyre nagyobbarányú propagandát fejtett ki a magyar ügy érdekében. Számos regénye jelent meg az emigrációban is. 1864-ben Drezdába költözött. Itt is halt meg 1865-ben.

Amíg a magyar emigráció Kossuth vezetése alatt, de sokszor anélkül is, az egyes államok belső viszonyaihoz alkalmazkodva küzdött a magyarság külképviseletének megteremtéséért, addig az új n. függetlenségi politikai front nagy nekifeszüléssel jelentették az emigrációs tevékenység és a hazai politikai szándékok és közvélemény közti összhangot. Köztudomású, hogy bár az ország nem akadályozta Deákék kiegyezési politikájának megvalósítását — éppen ez a, Kossuthék magatartásából táplálkozó ellenállási közszellem adta a legjobb hajtóerőt a Deák-féle politika vívóirainak. Egy olyan korszakban, amikor Kossuth egy-egy röpirata számos példányában kelt el, kézzől-kézre való terjesztés útján), a nemzettel szembenálló abszolutisztikus erőnek számolniuk kellett azaz, hogyha Deák politika vezetése csődöt mond, s a kiegyezés művét a Deák-csoportnak (Andrássy, Eötvös, Lónyai, Csengery Antal, Kemény Zsigmond) nem sikerül tétő alá hoznia, a nyílt ellenérzésből esetleg a nyílt ellenállás politikája fog felülkerekedni.

Hogy ez az emigrációval való együttérés milyen független kritikai szellemet teremtett országszerte, mutatja az is, hogy a — bármennyire is általánosan várt, de a kompromisszumai miatt bizonyos elcsodást okozó — kiegyezési feltételek közismertté válásakor még az általános tiszteletben álló Deák is súlyosan sérthetnagú, fenyegető tartalmú leveleket kapott, s amint Deák életrajzírója, Ferenczi Zoltán feljegyzi, éppen a Kossuth iránt olyan rajongással eltelt női társadalom köréből.

Ezen a rajongáson még Kossuth dunavölgyi tervezete sem tudott károsan változtatni, noha az a korábbi magyar állami gyakorlatot lényegesen átformálta és éppen Kossuth hazai, a magyar állami függetlenségre rendkívül feltékeny táborának szokatlan, újrendszerű államszervezés tervét rajzolta fel a dunai államok politikai horizontjára. A nemzet teljes mértékben értékelte a külföldön küzdő magyar emigráció erőfeszítéseit, és bár a gyakorlati politika új fordulatot vett, amelyben az emigráció tervai számításon kívül maradtak, a nemzeti szabadság új formájába beépültek a Kossuth-emigráció törekvései is. Az unjonnan kiépülő, egyre önállóbb magyar külpolitikai tevékenység pedig legelőször azokon a nyomokon indult meg, amelyeken Kossuth és társai jártak évtizedeken át a külföldi magyar érdekképviselet görögnyós útait.

A magyar nemzet két legutóbbi háborúja közül csak a második világháború után alakult ki a magyar nemzet egyetemének arculatát magánhordozó emigráció. Ez természetes is, hiszen az első világháború után az ország, szegényen és megcsönkítva bár, de önálló maradt, s ha a monarchiában megszokott gazdasági lehetőségeket egycsapásra elvesztve nehezen is talált magára, de belpolitikájában, közjogi fejlődésében, kulturális haladásában magyarább irányt követhetett, mint korábban. Az országot elhagyó kisebb csoportok tehát a nemzet akaratával szembehelyezkedő, jelentéktelen politikai töredékek köréből kerültek ki.

Egészen más képet mutat azonban az az emigráció, amely a második világháború elvesztése, az ország teljes megszállása, egy idegen gyégyeres hatalom eszközeivel támogatott politikai kisebbség által történt legizás után hagyta el és a viszonyok fokozatos romlása miatt napjainkban is állandóan tömegesen elhagyja az országot.

A Rákóczi- és a Kossuth-emigráció összetételével ez az emigráció abban a tekintetben is megegyezik, hogy a nemzeti függetlenség alkot-

mányos megtestesítője, közel egy negyedszázad független magyar államiságának feje maga is emigrációban él. Ezt az emigrációt a történelem — ugyanúgy, mint a Rákóczi- és a Kossuth-emigrációt — az elvöz kor-szak jellegadó vezéralakjáról Horthy-emigrációnak fogja nevezni.

A mai magyar emigráció legkiemelkedőbb személyisége az elmúlt negyedszázados magyar függetlenség államfője, Horthy Miklós. Annak ellenére, hogy magas kora miatt és böles előrelátásból nem vesz részt az emigrációs élet hullámlásában, példaadó, puritán életrendje, közvetlen egyénisége a magyar történelmi erők folytonosságának képviselőjévé avatja. Minden, az emigrációban jelentkező politikai tényező, akár személyiség, akár csoport vagy mozgalom, aszerint ítéltetik meg, milyen kapcsolatba hozható az elmúlt negyedszázad magyar alkotmányosságával. A magyar emigrációnak ez a belső, logikai erővonala a legfontosabb tényező az emigráció politikai tevékenységében.

A másik fontos tényező az a bizotmány, amelyet az Egyesült Államokba menekült magyar államférfiak és politikusok alakítottak. Ez az az alap, amelyből egy későbbi egyetemes magyar érdekképviselet kiépülhet a kommunizmusotl mentes, szabad nyugat nemzeti felé.

A hontalan magyarság életének útját egyengetik azok a magyar diplomaták, akik a német megszállás kezdete óta, újabban pedig az oroszoktól beültetett magyarországi kormányok szolgálatából különböző ttemben kiváltak. Ez a diplomáciai kar igen erős fegyver a magyar emigráció szolgálatában, elsősorban pedig az egész magyar nemzet szolgálatában, amely nem maradhat képviselet nélkül a szabad népek együttiségében.

Végül emlékezzünk meg a nyugati magyarság legnagyobb politikai jövőjü rétegeről, az Amerikai Egyesült Államokban élő magyarságról. Az a több mint félmillió magyar testvérünk most a legjelentősebb lelki és történelmi sorsforduló előtt áll. Az egykor szegényen szerencsét próbáló kivándorlók utódai most történelmi szerepet kapnak a rábságtan sorvadó anyaország jövőjének formálásában: anyag erejük, biztonságos helyzetük lehetővé teszi számukra, hogy a tettenes sorban élő magyar hontalanoakat felkarolják, az emigráció fontos kapcsolataikkal támogatassák, sok értékes szellemi emberét a nemzeti jövő munkálására összefogják, ifjúságát tág horizontú szemléletre neveljék, és a világ magyarjainak együttműködését az amerikai világpolitika lehetőségeivel párhuzamosan kiépítve az ország felszabadításának művében kibontakoztassák. Csodálatos elégtétele az a sorsnak, gyönyörű ajándék a kivándorló apák áldozatos életéért az elhagyott hazát építő fiak számára.

A történelmi példamutatás nagy utóérhetetlenje azonban mégis csak az otthon szenvedő nemzet. Százazrek sínylik már, százazrek fizették halállal, börtönnel, és egész milliók testi-lelki sorvadással, állandó rettegéssel az orosz és kommunista uralmat. És mégsem török meg a nemzet, hité, reménye él és új erőfeszítésre hajtja.

Ebben a tehéviselésben a történelmi egyházak hőselkü főpapjai járnak elő jó példával. Az egyre növekvő belső emigráció sorába először Ravasz-László püspök, a magyar reformátusok böles, nagykulturájú, biztos tekintetű vezére távozott. A következő áldozat Ordass Lajos evangélikus püspök és hőselkü társai. Az egész világ protestánsainak fájdalmas részvéte fordul rideg börtönnök felé.

S aztán ledől a magyar katolikus egyház leghatalmasabb bástyája. Mindszenty József bíboros hercegprímásban történelmünk egyik legkimagaslóbb főpapja járt magyar földön. Hőese példája egy új magyar lelki felélemkedés alapja lehet. Egy új lelki felélemkedése, amely minden felekezeti különbséget elsimít a személyes nagyság e tanúságtétele alkalmából és a szenvedésben egymásratalál magyarak új testvéri gondolatának megteremtőjévé válhatik.

Mindszenty József, Ordass Lajos, Ravasz László...

E három névben együttvan a szenvedő nemzet teljes egysége. E hármaz csillagzatban kell hogy megmutalálja megnyugvását minden szenvedő magyar. Hős példaadónk nyomán pedig tekintens nyugatra, ahol ragyog még a Magyarok Csillaga...

Beyegezzük sorátokat.

A megtett út hosszú volt, századokon vezetett keresztül, nem is századokon, egész ezredéven. De meggyőződésünk, hogy az, aki „a nagy idők folyamán kiméri”, — ahogy Berzsényi Dániel énekelte, a jövő partjait és medrét is a múlt folytatásaként határozta meg. Új csapáson, új irányba, de a múltból folyik a jövő. Medrében pedig, mint a múltban is, a magyar nemzeti élet nagy erői is ott fognak hőmpölyögni.

Ismeretlen Légio fiatal magyarjai, edzettek zemeiteket a történelem hatalmas sodrású folyamaihoz. S ha a mi sorsunk újrat vizsgálatját, szálljon tekintetek a magyar történelmi lét mélysegeibe, a magyar lélek saját törvényü örvényléseibe, hogy rejtette értékeit megpillantva jelenthessetek a gyorsan változó nyugatnak: „Nyugat népei, él még egy nemzet keleten, benne ismeretlen, csodálatos értékek! Szabadság-szerető népek, ne feledkeztek meg a magyarak küzdő nemzetéről!”

S hogy erőtök legyen a küzdelemhez, emlékezzetek meg magotokban a Teghúsegebb, mert a legkeményebb, próbát megálló példamutóinkról. Emberi nagyságukhoz most az egész keresztény világ odajárul erőt meríteni: álljatok be a zarándokok sorába s adjatok hálát az Istennek a mártirok nemzetéért, a mi nemzetünkért.

Mivel pedig a háladás csak akkor Istennek tetsző cselekedet, ha egy munkás, tevékeny, Istent valóban Ite, e földön kereső élet legmélyebb kitárulkozás, rendezzék be a lelketeket, otthonotokat és környezeteiket a sebb, igazabb, egyetemesebb magyar jövőt formáló műhelyekké. Az ilyen, élő műhelyekben folyó jövőépítő munka lesz a legszebb háladás az Örökkévaló színe előtt.

A hontalan magyarság érdekképviselete a
MÁGYAR IRODA
Központ: München, Widenmayer-Str. 49/III.
Szervezetei, járásvezetői az amerikai zóna minden járásában.

A legrégibb magyar segítőszerv a
MÁGYAR SEGÍTŐ SZOLGÁLAT
Alapító és vezető: dr. Ördödy Sándorné
München, Maria Theresia-Str. 19/I.

A magyar egyházak segítő szolgálatai:

MÁGYAR CARITAS SZOLGÁLAT

München 8, Prinzregentenplatz 14/III.

MÁGYAR REFORMÁTUS SEGÉLYBIZOTTSÁG

Landshut, Theater-Str. 63.

MÁGYAR EVANGÉLIKUS SEGÉLYBIZOTTSÁG

Eichendorf, Kreis Landau/Isar.

A magyar egyházak sajtója:

IRÁNYTŰ

A Centrum Curiae Pastorális kiadása. Landshut, Postfach 56.

HARANGSZÓ

Kiadja a Németországi és Ausztriai Magyar Református Lelkigondozói Szolgálat. Landshut, Theater-Str. 63.

ÉBRESZTŐ

Kiadja a Németországi Magyar Evangélikus Missziói Gyülekezet.

Kiadóhivatal: München, Maria Theresia-Str. 19/I.

Érted küzd a

HUNGÁRIA
HONTALAN MAGYAROK HETILAPJA
BAD WÖRISHOFEN POSTFACH 200.

Nyugat

Társadalmi folyóirat. A magyar és nyugati szellemi kapcsolatok szemléje. Szerkeszti: Pantó Béla 21 a, Wulfen (Westfalen). Előfizetési ár havi 1.20 DM, negyedévre 3.50 DM. Megjelenik kéthetenként. Kérjen mutatványszámot!

Pásztortűz

A fiatal gárda irodalmi, kulturális és társadalmi folyóirata, szerkeszti: Jáklly István. Megjelenik minden hónap 15-én, 32 lap terjedelemben. Egyes szám ára 1.20 DM (és a portó). A szerk. címe: Rosenheim, Nikolai-Str. 9/2, Tel. 356.

A MÜHELY KÖNYVEI

cimen e kötettel új magyar kiadványsorozat indul. Célja az, hogy bemutassa azokat az újarcú magyar szellemi embereket, akik a hazai és a hontalanná vált nyugati magyarság részben új sorsproblémáit korunk egyetemes mértékével vizsgálják és így jelölik ki e nemzedék helyét a magyar történelmi fejlődésben.

A MÜHELY: ez az új magyar szellemi ember, akiben hazuról hozott hagyományaink összeötvöződnek sorsfeladataink új követelményeivel.

A MÜHELY: a magyar szellem és lélek világa, amelyben egy szabad, emberséges és gazdag tartalmú magyar élet elvei kovácsolódnak ki.

A MÜHELY: a gyakorlati magyar élet, amelyben az egyes alkotó és a közösség szempontjai egyaránt ki kell állják a próbát, s amelyben csak a valóságos eredményekből lehet jövőépítő elveket kiformálni.

Az első kötet szerzője

Bakó Elemér

ennek az új életelvnek, a MÜHELY-gondolatnak a megszólaltatója. A magyar múlt nagyértékű hagyományöröksége, a magyar szellem halhatatlan képviselői, sorsproblémáink nagy megszólaltatói és gondterhes jelenünk messzevilágító példaadói sorakoznak fel Bakó Elemér tanulmánykötetében.

A MÜHELY ÉS A LÉGIÓ

tanulmányai egy elit-nemzedék, egy új szellemi légió minőségét értékejt és feladatait ismertetik meg az olvasóval — részben elmúlt nemzedékek sorsküzdemeinek a tükrében. Az egész magyar múlt végigperg előtünk s az olvasó mégis azt kell érezze, hogy minden sorban a jelent idézi a szerző.

A MÜHELY KÖNYVEI következő kötetel:

Wass Albert: Ember az országút szélén (Regény)

Tihanyi László: Csillagszerenád (Regény)

A további kötetekben a magyar emigrációs irodalom többi értékei szólnak meg regényekben, elbeszélő, lírai és tanulmánykötetben.